

**O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY VA O'RTA
MAXSUS TA'LIM VAZIRLIGI**

TOSHKENT MOLIYA INSTITUTI

“MOLIYAVIY MENEJMENT” FAKULTETI

“MENEJMENT VA MARKETING ” KAFEDRASI

NARZIEV G'AYRAT

**“TIJORAT BANKLARI MENEJMENTIDA KOMMUNIKATSION
TEKNOLOGIYALARDAN FOYDALANISH YO'LLARI”**

«Moliyaviy menejment» fakulteti
dekani iqtisod fanlari nomzodi,
dotsent Astanakulov Olim Tashtemirovich

« ____ » _____ 2016

“HIMOYAGA RUHSAT ETILDI”
“Menejment va marketing” kafedrası mudiri
i.f.n., dotsent Asatullayev Xurshid
Sunnatullayevich

« ____ » _____ 2016 yil

Bitiruvchi :
5230200-“Menejment”-ta'lim
yo'nalishi 4-kurs talabasi

Narziev G'ayrat.....

Ilmiy rahbar

i.f.n.,dots.Xamdamova Gavxar Absamatovna

TOSHKENT – 2016

MUNDARIJA

KIRISH	3
I BOB. TIJORAT BANKLARI MENEJMENTIDA INFORMATSION -KOMMUNIKATSION TEXNOLOGIYLAR VA ULARNI BOSHQARISHNING NAZARIY ASOSLARI.....	6
1.1. Informatsion - kommunikatsion texnologiyalar mohiyati va ularning jamiyat taraqqiyotidagi ahamiyati.....	6
1.2. Tijorat banklari menejmentida informatsion-kommunikatsion texnologiyalardan foydalanishning o'ziga xos xususiyatlari...	14
1.3. Jahonda informatsion - kommunikatsion texnologiyalari rivojining ijtimoiy - iqtisodiy jihatlari.....	21
Birinchi bob bo'yicha xulosa.....	32
II BOB. TIJORAT BANKLARI FAOLIYATIDA INFORMATSION-KOMMUNIKATSION TEXNOLOGIYALARNI BOSHQARISHNING AMALIY JIHATLARI.....	33
2.1. "Agrobank" OATB Pastarg'om filiali faoliyatining tavsifi va tahlili.....	33
2.2. Tijorat banklari menejmentini shakllantirishda informatsion-kommunikatsion texnologiyalarining amaliy ahamiyati.....	38
Ikkinchi bob bo'yicha xulosa.....	43
III BOB. TIJORAT BANKLARI FAOLIYATINI SAMARALI BOSHQARISHDA INFORMATSION- KOMMUNIKATSION TEXNOLOGIYALARNI RIVOJLANTIRISH ISTIQBOLLARI.....	44
3.1. Bank xizmatlari bozorida kommunikatsion texnologiyalar strategiyasini rivojlantirishning asosiy yo'nalishlari.....	44
3.2. Iqtisodiyotni modernizatsiyalash sharoitida axborot-kommunikatsiya xizmatlari milliy bozorining rivojlanishi yo'llari.....	50
3.3. Mamlakatimiz axborot - kommunikatsiya texnologiyalari sohasida amalga oshirilayotgan keng ko'lamli islohatlar.....	56
Uchinchi bob bo'yicha xulosa	59
XULOSA	60
FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR.....	63

KIRISH

Bitiruv malakaviy ish mavzusining dolzarbligi. Bugungi kun va kelajak hayotimizni zamonaviy axborot texnologiyalarsiz tasavvur eta olmaymiz. Respublikamizda davr talabi bo'lgan zamonaviy axborot kommunikatsion texnologiyalarni joriy etilishi va uni iqtisodiyotni turli xil sohalariga tadbiq etilishi raqobatbardosh axborotlarga ega bo'lish va ulardan samarali foydalanish imkoniyatini berdi. Shu ma'noda, institutsional islohatlarni asosiy harakatlantiruvchi kuchi hisoblangan holda axborot - kommunikatsiya texnologiyalari (AKT) mamlakatimizning iqtisodiy rivojlanishi uchun ulkan imkoniyatlar taqdim etadi. Axborotlashgan jamiyatda axborot borgan sari strategik manbaaga aylanib borar ekan, dunyo bo'yicha axborot tarmoqlari, kapital, ish kuchi va bozor tarmoqlari texnologiyalar, foydali vazifalar, odamlar va xududiy yaqinlik bilan bog'lanmoqda. Ushbu jarayonlar axborotni bosh manbaa sifatida asoslantiradi. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Islom Karimov "Biz o'z oldimizga qo'ygan vazifalar qanchalik asosli ekanini quyidagi hisob-kitoblar ko'rsatib turibdi. Mamlakatimiz yalpi ichki mahsulotining 2016-2030-yillarda 2 barobar ko'payishiga erishish uchun o'rtacha yillik o'sish sur'atlari 4,8 foiz darajasida bo'lishini ta'minlash zarur. Agar keyingi 11-yilda bu ko'rsatkich 8 foizdan yuqori bo'lib kelganini hisobga oladigan bo'lsak, bu vazifani amalga oshirish uchun mustahkam asos va zamin borligi yaqqol ayon bo'ladi".¹ - deb ta'kidlab o'tdi. Ushbu maqsadlarga erishish uchun xo'jalik yuritishning yangi sharoitida korxonalar faoliyati samaradorligini ta'minlaydigan, menejerlar, ishlab chiqaruvchilar, texnik mutaxassislar, tijorat xodimlari va pirovard iste'molchilarning quch - g'ayratini birlashtiradigan, unga atrof-muhit omillari o'zgarishiga muvofiq ish tutish imkonini beradigan boshqaruv tizimi talab qilinadi. Ushbu boshqaruv tizimi axborot texnologiyalari omillariga asoslangan tizim bo'lib, bundan milliy iqtisodiyotda bozor infratuzilmasining rivojlangan bo'g'inlaridan biri bo'lgan bank tizimi ham mustasno emas.

¹O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Islom Karimovning mamlakatimizni 2015-yilda ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish yakunlari va 2016-yilga mo'ljallangan iqtisodiy dasturning eng muhim ustuvor yo'nalishlariga bag'ishlangan Vazirlar Mahkamasining majlisidagi ma'ruzasi. Xalq so'zi. 2016 yil. 17 yanvar.

Bank tizimining milliy iqtisodiyotda tutgan o'rni katta bo'lib, uning samarali faoliyat yuritishi boshqa tarmoqlarga nisbatan jiddiy ijobiy ta'sir etadi. Aynan banklar, ta'bir joiz bo'lsa, butun iqtisodiyotimizni oziqlantirib turadigan qon tomirlari hisoblanadi, mamlakatimizning moliyaviy-iqtisodiy barqarorligi ko'p jihatdan ularning samarali faoliyatiga bog'liq. Bozor iqtisodiyoti sharoitida banklar xizmatlariga bo'lgan talab ortib boradi. Banklarning rivojlanish strategiyalarida asosiy yo'nalish sifatida yangi bank mahsulotlari va xizmatlarini ishlab chiqish hamda axborot - kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanishga asosiy e'tiborlarini qaratadilar. Bu borada mamlakatimiz Prezidenti I.A.Karimov ta'kidlaginidek: "Yuqori texnologiyalarga asoslangan xizmatlar orasida keyingi yillarda aloqa va axborotlashtirish xizmatlari boshqa sohalarga nisbatan jadal rivojlanayotganini alohida ta'kidlash joiz. Ushbu xizmatlar hajmi so'nggi besh yilda 3,3 barobar, o'tgan yili esa 24,5 foizga o'sdi".² Axborot - kommunikatsiya texnologiyalarining butun dunyodagi singari mamlakatimizda tobora ortib borayotgan ahamiyati, jahon iqtisodiyoti bilan birga mamlakatimizning kelajagini axborot omillari belgilashi, axborot sohasini rivojlanish birinchiligida esa jahon doirasida kuchlarni joylashtirilishi muhim ahamiyatga ega bo'lishi va aynan mana shu masala mazkur malakaviy ishning hozirgi paytdagi ahamiyati va dolzarbligini tasdiqlab beradi.

Bitiruv malakaviy ishining obyekti va predmeti. "Agrobank" OATB ning Pastarg'om filialining menejmenti va undagi axborot - kommunikatsiya texnologiyalardan foydalanish tadqiqot obyekti hisoblanadi. Mamlakatimizda tijorat banklari menejmentini tashkil etish va undagi tashkiliy - iqtisodiy munosabatlar tadqiqot predmeti hisoblanadi .

Bitiruv malakaviy ishining maqsadi. Iqtisodiyotni modernizatsiyalash sharoitida tijorat banklari menejmentini tashkil etish va unda kommunikatsion

²O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Islom Karimovning mamlakatimizni 2015-yilda ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish yakunlari va 2016-yilga mo'ljallangan iqtisodiy dasturning eng muhim ustuvor yo'nalishlariga bag'ishlangan Vazirlar Mahkamasining majlisidagi ma'ruzasi. Xalq so'zi. 2016 yil. 17 yanvar.

texnologiyalardan foydalanish tizimini joriy etishga qaratilgan ilmiy-uslubiy va amaliy holatlarni o'rganishdan iborat.

Bitiruv malakaviy ishining vazifasi. BMI maqsadiga muvofiq tadqiqotning vazifalari etib quyidagilar belgilangan:

- informatsion - kommunikatsion texnologiyalar mohiyati va ularning jamiyat taraqqiyotidagi ahamiyatini o'rganib chiqish;

- tijorat banklari menejmentida informatsion - kommunikatsion texnologiyalardan foydalanishning o'ziga xos xususiyatlariga tavsif berish;

- jahonda informatsion - kommunikatsion texnologiyalari rivojining ijtimoiy - iqtisodiy jihatlarini tadqiq qilush;

- “Agrobank” OATB ning Pastarg'om filialining faoliyatini tahlil qilish;

- tijorat banklarida axborot menejmentini shakllantirishning o'ziga xos xususiyatlarini ochib berish;

- bank xizmatlari bozorida kommunikatsion texnologiyalar strategiyasini rivojlantirishning asosiy yo'nalishlari yoritib berish;

- iqtisodiyotni modernizatsiyalash sharoitida axborot - kommunikatsiya xizmatlari milliy bozorining rivojlanishi yo'llarini o'rganish;

- mamlakatimiz axborot - kommunikatsiya texnologiyalari sohasida amalga oshirilayotgan keng ko'lamli islohatlar imkoniyatlarini belgilab berish.

Bitiruv malakaviy ishning nazariy - amaliy ahamiyati. BMI natijalari, xulosa va takliflar iqtisodiyotni modernizatsiyalash sharoitida tijorat banklari menejmenti va ular faoliyatida kommunikatsion texnologiyalardan foydalanish masalalariga bag'ishlangan nazariy va amaliy bilimlar doirasi o'rganiladi. BMIning amaliy ahamiyati O'zbekiston Respublikasi tijorat banklari menejmenti kommunikatsion texnologiyalardan foydalanish tizimini takomillashtirish bo'yicha chora - tadbirlar ishlab chiqishda foydalanish mumkin.

BMI tarkibining qisqacha tavsifi. Bitiruv malakaviy ishining tuzilishi: kirish, uchta bob, xulosa, foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati va ilovalardan iborat. BMI matni 66 betni tashkil etib, unda 5 ta jadval, 10 ta rasm, 5 ta diagramma keltirilgan.

I BOB. TIJORAT BANKLARI MENEJMENTIDA INFORMATSION - KOMMUNIKATSION TEXNOLOGIYLAR VA ULARNI BOSHQARISHNING NAZARIY ASOSLARI

1.1. Informatsion - kommunikatsion texnologiyalar mohiyati va ularning jamiyat taraqqiyotidagi o'rni

Milliy iqtisodiyotlar raqobatdoshligi, davlatning mahalliy va chet el sarmoyadorlar uchun qulayligi ko'p jihatdan axborot infratuzilmasi va axborot xizmatlarining rivojlangan darajasiga bog'liq. Kuchli, raqobatdosh iqtisodiyotlarni, shuningdek dunyoning barcha qismlarda industriyalashtirishdan so'ngi va bozor iqtisodiyotida yangi jarayonlar paydo bo'lishi global iqtisodiyot miqyosini kengaytirdi. Milliy axborot manbaalari iqtisodiyot va jamiyat rivojlanishning eng zaruriy tarkiblarning biriga aylandi, u borgan sari ayrim davlatlarning global raqobatdoshlik darajasini belgilab beradi. Ijtimoiy barqarorlikni oshirish va iqtisodiy o'sishning muhim omillaridan biriga aylanib borayotgan axborot - kommunikatsiya texnologiyalarini rivojlantirish O'zbekiston davlat siyosatining asosiy ustuvor yo'nalishlaridan biri bo'lib bormoqda. Axborot iqtisodiy omil bo'lib qoldi va axborot sohasiga sarmoyalar doimiy ravishda muntazam oshib bormoqda. Ayniqsa axborot texnologiyalar o'rni zamonaviy bozor iqtisodiyotida katta ahamiyatiga ega. Ma'lumki, insoniyat ilm-ahlining mahsuloti bo'lmish axborotdan unumli foydalanmasdan turib jamiyatni rivojlantirish, fan - texnikani jadallashtirish, ishlab - chiqarishning samaradorligini oshirish mumkin emas. Shuning uchun ham, axborotlashtirish sohasi fan-texnikani, iqtisodiyotni rivojlantirishning asosiy omillaridan biri hisoblanadi. Hozirgi davrda axborot oqimini o'sish darajasi juda yuqori bo'lganligi sababli ularni eski usullar bilan qayta ishlash tobora qiyinlashib bormoqda. Shuning uchun, ko'pgina ilmiy maqolalarda, maxsus adabiyotlarda jamiyatni axborotlashtirish, axborot resurslarini o'zlashtirish, axborotni ishlashning yangi texnologiyalarini yaratish, ulardan samarali foydalanish masalalari muhokama qilinmoqda. Ilmiy texnik taraqqiyotning inson faoliyati barcha sohalariga tasir qilishning asosiy omillaridan biri yangi axborot texnologiyalarini keng qo'llashdir.

Jamiyatni axborotlashtirish - jahon miqyosidagi muhim muammolardan biri, insoniyat taraqqiyotining, hozirgi zamon fan-texnika taraqqiyotining hayotiy zarur bo'lgan muammolari majmuasi demakdir. Bu soha turli xildagi axborotlarni tayyorlash, ulardan foydalanish, hisoblash texnikasining zamonaviy tizimlarini tashkil qilish va boshqa muhim ishlar bilan shug'ullanadi. Shu bilan birga, mazkur soha xalq xo'jaligining bir qator tarmoqlarini o'z ichiga oladi va axborotlashtirish industriyasining majmuasini tashkil qiladi. Unda axborot texnologiyasi- elektron-hisoblash mashinalari, shaxsiy kompyuterlar, protsessorlar, aloqa hamda elektron aloqa vositalari va tarmoqlarini ishlab chiqadigan korxonalar, birlashmalar markaziy o'rinni egallaydi. Olimlar va mutaxassislariga "axborotlar okeani" ning qudratli to'lqinlarini yaxshirok egallashlari uchun ilmiy - axborot xizmatlari vujudga kelgan. "Axborot" so'zi lotincha "informatio" so'zidan olingan bo'lib, kutilayotgan yoki bo'lib o'tgan voqea, xodisalar to'g'risidagi ma'lumotlarni bildiradi. Axborot texnologiyalar zamonaviy jahon tizimining xizmatlar sohasida muhim voqegasiga, tsivilizatsiyaning kelgusi rivojlanishini belgilovchi eng ta'sir etuvchi kuchlardan biriga aylanmoqda. Iqtisodiyotdan tashqari, u jamiyat xayotining muhim sohalarga: siyosatga, ijtimoiy sohaga, madaniyatga, ekologiyaga, xavfsizlikka va boshqalarga ta'sir ko'rsatmoqda.³

Bunday iqtisodiyot tiklanmas tabiiy manbaalarni iste'mol qilishni kengayishiga emas, balki bilimlarga asoslanadi. Bu esa, har qanday korxonaning asosiy kapitali bo'lib, moddiy aktivlar va an'anaviy manbaa va xizmatlar emas, balki intellektual mulk, "nou-xau"larni bildiradi. Eng yuqori daromadni ixtiro va innovatsiyalar keltiradi. Shu bilan birga, texnologik ishlab chiqarishlar ham, biznes-rejalarni tashkil qilish ham va butunlay yangi biznes-g'oyalar ham teng ravishda ahamiyatlidir.

Bugungi kunda korxona faoliyatini samaradorligini oshirish va sog'lom raqobat kurashida ishtirok etish, axborot texnologiyalar sohasidagi zamonaviy texnologiyalar xizmatlaridan foydalanmasdan amalga oshirishni tasavvur qilish qiyin.

³ Литвак Б.Г. Создание информационного общества. Юнити. - М.: 2009. –С 34.

Axborot texnologiyasi (AT) sifat jihatdan yangi axborotga ega bo'lish, mehnat hajmini kamaytirish va axborot resurslaridan foydalanish jarayonining samaradorligini oshirish maqsadida axborot to'plash, qayta ishlash, saqlash, uzatish va taqdim etish uchun dasturiy-texnik vositalar majmuidan foydalanish jarayonini bildiradi. Axborot resurslari bu axborot tizimlaridagi alohida hujjatlar va alohida hujjatlar massivi, hujjatlar va hujjatlar massividir.

Atrof olam to'g'risida yangi bilimlarni egallash bilan bog'liq nimaiki bo'lsa, ilm-fan deb nomlanadi, moddiy va ma'naviy boyliklarni yaratish jarayonida ushbu bilimlarni amalga oshirish bilan bog'liq bo'lgan har qanday narsa texnologiya deb ataladi.⁴ Iqtisodiyot sohasida axborot texnologiyalari deganda boshqaruv ob'ektining optimal bozor parametrlariga ega bo'lish maqsadida dastlabki tarqoq ma'lumotlarni apparat va dasturiy vositalar yordamida haqqoniy tezkor axborot sifatida qayta ishlash metodlarining majmui tushuniladi.

Iqtisodiy axborot deganda iqtisodiyot va uning barcha elementlarining holatini aks ettiradigan yoki uning o'zgarishi va taraqqiyotini belgilaydigan ma'lumotlar majmui tushuniladi. Iqtisodiy axborot boshqaruv axborotining muhim qismi, tashkiliy - iqtisodiy boshqaruvning asosiy resursi hisoblanadi.

Axborot jarayonlari – axborotni to'plash, qayta ishlash, jamg'arish, qidirish va tarqatishdan iborat jarayonlardir. Axborot ustida ishlashda hamma vaqt manba va uning iste'molchisi bo'ladi. Axborotning manbadan iste'molchiga etkazilishini ta'minlaydigan yo'llar va jarayonlar aloqa kanallari yoki axborot kommunikatsiyalari deb ataladi.⁵

Telekommunikatsiyalar deb kompyuter tarmoqlari va zamonaviy aloqa vositalari asosida ma'lumotlarni masofaviy uzatish usullariga aytiladi.

Axborot xususiyatlari. Haqqoniylik, to'liqlik, dolzarblik – axborotning asosiy xususiyatlari mana shular.

Axborot haqqoniyligi deganda uning atrof olamning ob'ektiv borlig'iga muvofiqligi tushuniladi.

⁴ Бритков В., Дубовский С. Информационные технологии в национальном и мировом развитии // Общественные науки и современность. - 2011. - №1. - С 147.

⁵ Довгий С.А. и др. Современные телекоммуникации. Технологии и экономика. - М.: Эко-трендз, 2010. – С 320.

Axborot to'liqligi deganda esa qaror qabul qilish uchun qay darajada uning etarli ekani tushuniladi.

Axborot dolzarbligi axborotning joriy vaqt talablariga muvofiqlik darajasini bildiradi. Odatda axborotning tijoriy qimmati uning ham dolzarbligi, ham to'liqligi bilan o'lchanadi. Axborot jarayonlari muayyan vaqtga cho'zilganligi tufayli, haqqoniy va mos axborot ham, agar u vaqtda eskirgan bo'lsa, notug'ri qarorlar chiqarishga olib kelishi mumkin. Ma'lumotlar bilan ishlashda mos usulni topish zaruratining tug'ilishi ko'p o'rinda axborot olishni shu darajada kechiktirib yuborishi mumkinki, natijada u o'z dolzarbligini yo'qotadi va keraksiz bo'lib qoladi. Ma'lumotlarni shifrlashning zamonaviy tizimlari va elektron imzo mexanizmlarining ko'pchiligi, xususan, mana shunga asoslanadi. Ma'lumotlarni o'qib olish uchun metodga ega bo'lmagan shaxslar kalit qidirish bilan mashg'ul bo'lishlari mumkin, chunki metod algoritmini odatda bilib olish mumkin. Biroq bunday qidiruv muddati shu darajada cho'zilib ketishi mumkinki, ish davomida axborot o'z dolzarbligini, demakki, buning bilan bog'liq amaliy qimmatini yo'qotadi.

Bir xillik, tenglik va ega bo'lish osonligi ham axborotning muhim xususiyatlari sirasiga kiradi. Adekvatlik deganda iste'molchi ega bo'lgan axborotning muallif unga baxsh etgan mazmunga muvofiqlik darajasi tushuniladi. Axborotga ega bo'lish osonligi u yoki bu axborotga ega bo'lish o'lchovini bildiradi. Axborotlashtirish bu axborotga bo'lgan ehtiyojlarni qondirish va axborot resurslarini shakllantirish va qo'llash asosida fuqarolar, davlat hokimiyati organlari, mahalliy o'z-o'zini boshqarish organlari, tashkilotlar, ijtimoiy birlashmalarning huquqlarini amalga oshirish uchun optimal sharoitlarni yaratishning tashkil etilgan ijtimoiy-iqtisodiy va ilmiy-texnik jarayonidir.

Axborot - kommunikatsiya texnologiyalari shaxsiy, ommaviy va ishlab chiqarish kommunikatsiyalari yordamida axborotni tayyorlash, qayta ishlash va etkazib berish bilan bog'liq ob'ektlar, xatti-harakatlar va qoidalar majmuini,

shuningdek sanab o'tilgan jarayonlarni integral ravishda ta'minlaydigan barcha texnologiyalar va sohalarni bildiradi.⁶

Jahon tajribasi axborot - kommunikatsiya texnologiyalarining mamlakat ijtimoiy - iqtisodiy rivojlanishiga asosan ijobiy ta'sirini tasdiqlaydi. Geografik va vaqt to'siqlarini buzib o'tib, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari jahondagi har bir kishi bilan onlayn rejimida aloqa bog'lash va ma'lumotlar olish imkonini beradi, ijtimoiy-iqtisodiy xatti - harakatlarning global mobilligini oshiradi.

1-jadval

Axborot texnologiyalari klassifikatsiyasi.⁷

INFORMATSION TEXNOLOGIYALAR	AT usuli bo'yicha tarqatish	An'anviy
		Yangi information texnologiyalar
	Boshqaruv maqsadlarini qamrap olish darajasi bo'yicha	Malumotlarni electron turda ishlash
		Boshqaruv funksiyalarni avtomatlash
		Qaror qabul qilishni ta'minlash
		Elektron ofic
		Ekspert yordami
	Texnologik jarayonlar xarakati sinfi bo'yicha	Matn redagtori ishi
		Jadval jarayoni ishi
		Malumotlarni bazasini boshqarish vositalari bilan ishlash
		Grafik ob'ektlar bilan ishlash
		Multimediya tizimlari
		Gipermatnli tizim
	Interfeysdan qullanuchi tipi bo'yicha	Paketli
		Dialogli
		Tarmoqli
	Tarmoq tuzulishi uslubi bo'yicha	Local
		Ko'p darajali
		Tarqatilgan
	Xizmat ko'rsatish predmeti bo'yicha	Buxgalteriya hisobi
		Bank faoliyati
		Soliq faoliyati
		Sug'urta faoliyati
		Boshqalar

AKTning elektronika, kibernetika, sun'iy yo'ldoshli aloqa tizimlari bazasida jadal rivojlanib borayotgani axborot-kommunikatsiya texnologiyalarida haqiqiy

⁶ Майкл Е. Портер Конкурентное преимущество: Как достичь высокого результата и обеспечить его устойчивость. Пер. с англ. – М.: Альпина Бизнес Букс, 2011. –С 232.

⁷ Коноплева И.А., Хохлова О.А., Денисов А.В., Информационная технология: учеб пособие. под ред. И.А.Коноплевой. – М.: ТК Велби, Изд-во Проспект, 2012. – С 7.

inqilob sodir bo'layotganidan dalolat beradi. Bu esa resurslarni qo'llash va taqsimlashning texnologik samaradorligini oshirish yo'li bilan jahon hamjamiyatining barqaror rivoji uchun imkoniyat yaratadi. Ekologik jihatdan havfsiz bo'lgan axborot-kommunatsiya texnologiyalari atrof muhitni saqlashga yordam beradigan samarali resurs va energiya jamg'aradigan texnologiyalarni yaratishda qudratli asos vazifasini o'taydi. AKTning tarqalishi globallashtirish sharoitida axborotlashtirishning rivojlanish sur'atlarini, xalqaro kapital harakatini tezlashtiradi, butun dunyoda axborot tarmoqlari vositasida xizmat ko'rsatish sohasi yanada kengayib boradi. Jahonning bir qator taraqqiy etgan mamlakatlarida axborot-kommunikatsiya texnologiyalari sohasi ushbu mamlakatlar hukumatlari tomonidan ustuvor yo'nalish sifatida ajratib ko'rsatilgan va o'zining rivojlanish sur'atlari bo'yicha iqtisodiyotning boshqa sohalaridan ilgari ketgan.

Axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining ulkan potentsialidan to'liq hajmda fodalanish biznes, alohida shaxslar va butun jamiyatni qamrab olgan har tomonlama iqtisodiy islohotni amalga oshirishning ustuvor yo'nalishlarini belgilab beradi, chunki AKT alohida fuqarolarning hayoti va faoliyatiga va umuman mamlakatimiz infrastrukturasi faol kirib bormoqda. Bu yo'nalishlar quyidagilardir:

- davlat va siyosiy boshqaruv;
- ta'lim va ilm-fan;
- sog'liqni saqlash va tibbiyot;
- telekommunikatsiyalar va ommaviy axborot vositalari;
- biznes va savdo;
- madaniyat va san'at;
- ishlab chiqarish.

AKTning davlat boshqaruviga joriy etilishi iqtisodiyot rivojlanishini tezlashtirish, davlat sektoriga sarflarni qisqartirish yo'li bilan mehnat unumdorligini va davlat boshqaruvi samaradorligini oshirish imkonini beradi, davlat hokimiyati va boshqaruvi organlarining fuqarolar va xo'jalik yurituvchi sub'ektlar bilan o'zaro aloqasini takomillashtiradi. AKTning siyosat sohasidagi

rivoji samarali fuqaroviy jamiyatni rivojlantirish uchun kerakli moddiy bazani yaratadi. Zero AKTning mamlakat ichida tarqalishi axborotga erkin kirish va ega bo'lishni hamda aholi bilan misli ko'rilmagan darajada aks aloqa o'rnatish yo'li bilan barcha fuqarolarning davlat siyosiy faoliyatidagi faol ishtirokini ta'minlaydi.

Axborot-kommunikatsiya texnologiyalari ta'lim tizimini ham tubdan o'zgartiradi: bu sohada umr bo'yi malaka oshirish tamoilini faol qo'llash imkoniyati tug'iladi. Turli axborot ma'lumotlar bazalaridan foydalanish darajasining ortishi, masofaviy ta'lim metodlarining joriy etilishi turli aholi qatlamlari uchun sifatli ta'lim olish imkoniyatlarini tenglashtiradi va bu bilan umumiy savodxonlik darajasini oshiradi. Virtual universitetlar g'oyasini hayotga tatbiq etish imkoniyatlari haqiqatga aylanib boradi: bunda xatto markazdan ancha uzoq qishloq joylarida istiqomat qiluvchi har bir shaxs masofaviy ta'lim rejimida bilimlar tizimiga ega bo'lishi mumkin. Dunyo miqyosida esa taraqqiy etgan AKTlar ilmiy-texnik yutuqlarni ayirboshlash, muayyan bilimlarni iste'dodli o'qituvchilar yoki tajribali mutaxassislardan cheklanmagan miqdordagi o'quvchilarga etkazish jarayonini keng yo'lga qo'yish imkonini beradi. Natijada o'quv materiallari va jahon kutubxonalariga cheklanmagan kirish imkoniyati tufayli o'quv kursining tannarxi keskin ravishda qisqaradi, har bir kishi kontekstli qidiruv va tahlil protseduralari orqali real vaqt rejimida juda katta bilimlar qatlamlaridan foydalanish imkoniyatiga ega bo'ladi.

AKTlar kichik biznes va shaxsiy tadbirkorlikka ham mehnat unumdorligini, huquqiy savodxonlikni oshirish uchun noyob imkoniyat yaratadi. Biznes bilan yoki iste'mol mollarini sotib olish bilan shug'ullanayotgan fuqarolarning AKT orqali bozor narxlari va tovarlarning sifatleri to'g'risidagi axborotga keng kirib borish imkoniyatlariga ega ekanliklari ularga ratsional tijoriy qarorlar qabul qilish va samarali iste'molchilik tanlovini amalga oshirishga yordam beradi. Biznes bilash shug'ullanuvchilar uchun yangi kompyuter modellarining maxsus yaratilishi va rivojlantirilishi Internet vositasida olib boriladigan savdoning misli ko'rilmagan ekspansiyasiga sabab bo'lmoqda. An'anaviy chegaralarni buzib o'tgan misli ko'rilmagan darajada ko'p biznes turlarining rivojlanishi tufayli pul va xizmatlarni

tez va arzon taklif etish imkoni tug'ildi. Shuni ta'kidlash lozimki, AKTdan foydalanish biznes sohasida bitimlar samaradorligining takomillashuviga katta hissa qo'shdi. Masalan, Yaponiyada shunday katta va qulay magazinlar tarmoqlari faoliyat ko'rsatadiki, ularda tovarlarga bevosita uydan yoki ofisdan turib, nafaqat telefon orqali, balki Internet orqali ham buyurtma berish mumkin.

Hozirgi zamon sharoitida ko'pchilik korxona rahbarlari axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanishga korxona faoliyati samaradorligini maksimal darajada oshirish instrumenti sifatida qaramoqdalar. Tashkilotlar esa qaror qabul qilish ishlarini soddallashtirish va operatsiyalarni amalga oshirish tezligini oshirish uchun elektron pochta va Internetga borgan sari ko'proq tayanmoqdalar. AKTdan uzoq muddat davomida foydalanish natijasida savdo menejmentining yangi turi bo'lgan tarmoqli taklif menejmenti vujudga keldi.

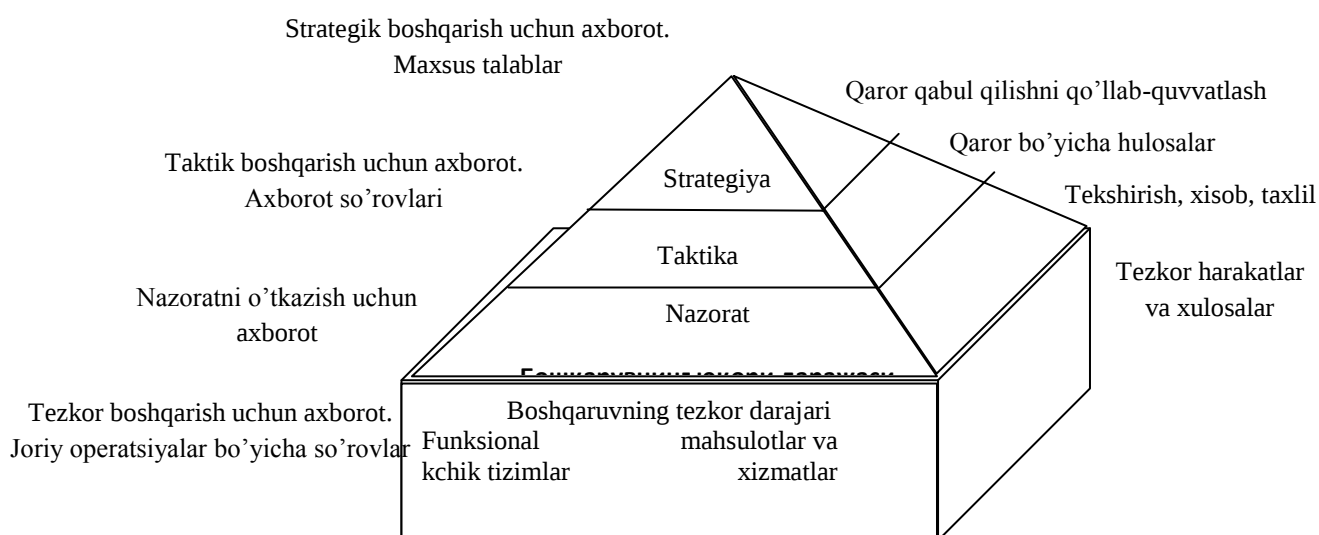
AKTning o'ziga hos jihatlari ishlab chiqarishda ham namoyon bo'ladi. Avvalam bor AKT minimal sarf - harajatlar bilan yangi turdagi xizmatlar va mahsulotlarni oson yaratish yo'llarini ochib beradi, chunki AKT mahsulotlarining katta qismi raqamli va virtual shaklda namoyon bo'ladi. AKT rivojlanishi bilan aholi bandligini oshirish, AKTning jismoniy infrastrukturasi, dasturiy tizimlar va vositalarni, axborot xizmatlarini ishlab chiqarishga oid yangi sohalarida daromad olish imkoniyatlari kengayadi. Investitsiya qo'yilmalarining tez qaytib kelishi bilan xarakterlanadigan rivojlangan axborot-kommunikatsiya texnologiyalari ishlab chiqarish va boshqaruvda ilg'or texnologiyalarning tez va oson joriy qilinishiga yordam beradi, korxona xodimlarining o'zaro faoliyatida ish unumdorligini pasaytiradigan vaqt va masofadagi cheklanishlarni olib tashlaydi, pirovard natijada mamlakat fuqarolari farovonligini, umuman aholining turmush darajasini oshirishga imkon yaratadi. Hozirgi paytda AKT infratuzilmasini yaratish va qo'llab-quvvatlash, sherikchilik munosabatlarini rivojlantirish, axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini yanada rivojlantirish maqsadida zarur shart-sharoitlarni ta'minlash uchun kadrlar tayyorlash ishiga juda katta mablag'lar sarflanmoqda.

Hozirgi davrda AKTda sodir bo'layotgan o'zgarishlarni chuqur anglab etgan jahonning etakchi mamlakatlari axborot infratuzilmasi va axborot resurslarini strategik o'stirishga katta ahamiyat bermoqdalar. Ishlab chiqarish samaradorligini sezilarli darajada oshirish, yangi xizmatlarni rivojlantirish va mahalliy sharoitlardan optimal foydalanishda ulkan potentsialga ega bo'lgan zamonaviy axborot - kommunikatsiya texnologiyalari davlat tuzilishini, xususan ijtimoiy, siyosiy, madaniy va iqtisodiy sohalarni takomillashtirishga ham ijobiy ta'sir ko'rsatmoqda. Demak, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari sohasini rivojlantirishning milliy strategiyasi bozor iqtisodiyotini yanada rivojlantirishda, O'zbekistonda demokratik tuzumni mustahkamlashda birinchi darajali vazifa bo'lib xizmat qiladi.

1.2.Tijorat banklari menejmentida informatsion-kommunikatsion texnologiyalardan foydalanishning o'ziga xos xususiyatlari

Rivojlangan davlatlar iqtisodiyotini muvaffaqiyati sabablardan biri ularni doimo tezkor va aniq axborotlarga ega bo'lish imkoniyati yuqoriligadir. Shunday ekan respublikamizda zamonaviy axborot kommunikatsion texnologiyalarni iqtisodiyotni turli sohalarga qo'llash zaruriyatidan dalolat beradi va bundan milliy iqtisodiyotda bozor infratuzilmasining rivojlangan bo'g'inlaridan biri bo'lgan bank tizimi ham mustasno emas. Axborotlar miqdori va boshqaruv jarayonlarida yuzaga keladigan muammolar bank faoliyati o'lchamining ortishi bilan ko'payib boradi. Biroq, hatto nisbatan kichik bank ham odatdagiga qaraganda ancha katta hajmdagi axborotlarni qayta ishlashi lozim bo'ladi. Bank faoliyatining muayyan turlari haqidagi axborotlar ko'pligi bankning axborotlarga bo'lgan butun ehtiyojlarining faqatgina kichik bir qismi hisoblanadi. Aksariyat hollarda bunda muammolar tug'ilmaydi. Haqiqiy muammolar vaziyatning o'zgarishini kuzatish zarur bo'lgan holatda paydo bo'ladi. Har qanday tashkilotning resurslari doimiy ravishda harakatda bo'ladi. Istalgan vaqtda tovar zahiralarining ozmi yoki ko'pmi miqdori, naqd pullar, kirim va chiqim hisob varaqlari mavjud bo'ladi. Yangi texnologiyani o'zlashtirish xizmatlar ko'rsatish tezligining o'zgarishiga olib kelishi mumkin.

Agar tashqi muhit o'zgaruvchan bo'lsa, u holda bank uchun o'ta muhim voqealar g'oyat katta tezlik bilan sodir bo'lishi mumkin. Agar ma'muriyat ushbu o'zgarishlar to'g'risida o'z vaqtida xabar topmasa, oqibatlar juda jiddiy bo'lishi mumkin. Axborot-boshqaruv tizimi (ABT) o'tgan, hozirgi va nazarda tutilayotgan kelgusi davr haqidagi axborotlarni berishi kerak. U ishga taalluqli bo'lgan bank ichidagi va uning tashqarisidagi barcha voqealarni nazorat qilishi lozim. ABTning umumiy maqsadi rejalashtirish, nazorat va xizmat ko'rsatish faoliyati funktsiyalarining samarali bajarilishini va umuman boshqaruv jarayonini osonlashtirishdan iborat. Kerakli insonlarga kerakli vaqtda kerakli axborotlarni berish uning eng muhim vazifasi hisoblanadi.

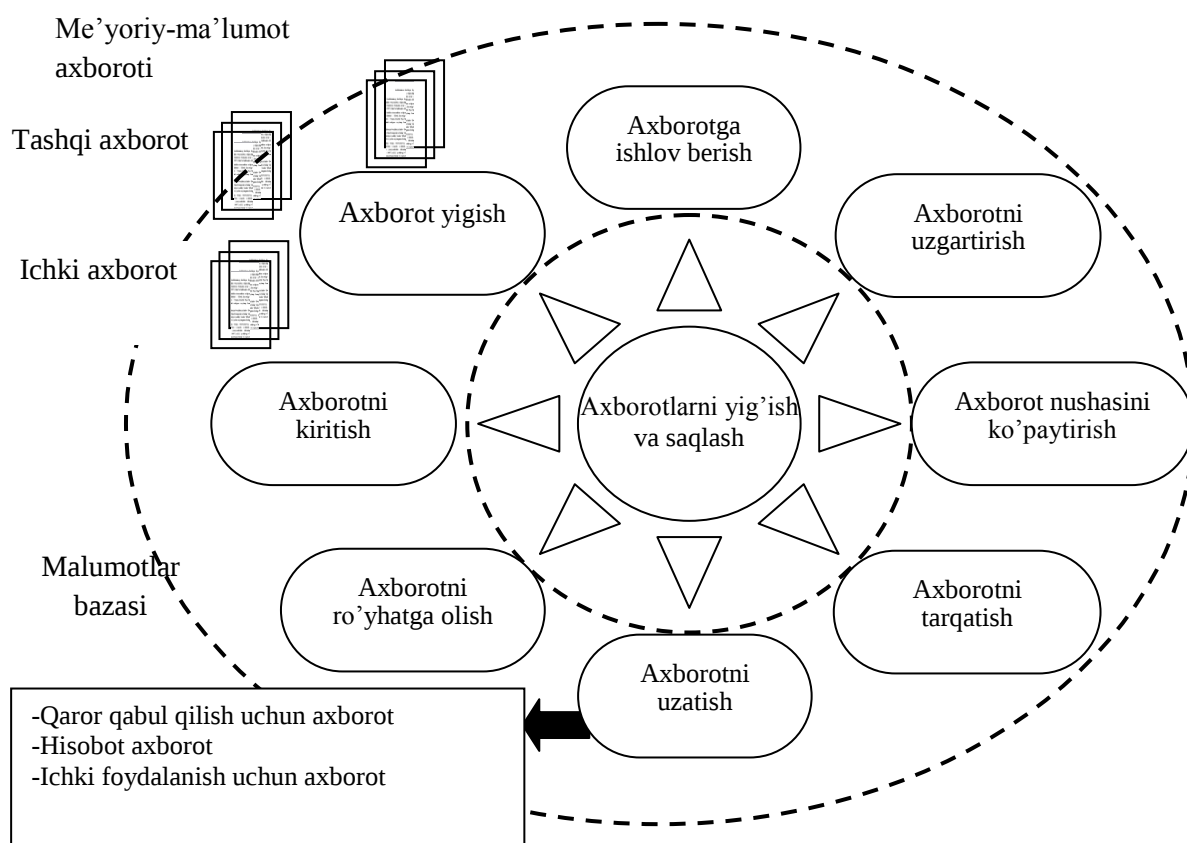
1-rasm. Boshqaruv pag'onalarining axborotlarga bo'lgan ehtiyojlari.⁸

Jahon tajribasi shuni ko'rsatmoqdaki, banklar faoliyatini tashkil etish va rivojlantirishni rag'batlantirish xizmatlarni takomillashtirishning istiqbolli yo'nalishi hisoblanadi. Har qanday ijtimoiy-iqtisodiy va tashkiliy-xizmat ko'rsatish tizimini boshqarish axborot almashuvi bilan bog'liq. Boshqaruv qarorlarining bajarilishini ta'minlash uchun boshqaruv jarayonida har lahzada tizimning holati, oldinga qo'yilgan maqsadlarga erishish yoki erishilmayotganlik to'g'risida ma'lumotlar olinishi kerak. Boshqaruv organi boshqaruv ob'ekti to'g'risida

⁸ Коноплева И.А., Хохлова О.А., Денисов А.В., Информационная технология: учеб пособие. под ред. И.А.Коноплевой. – М.: ТК Велби, Изд-во Проспект, 2012. – С 133.

axborot oladi, uni tahlil qiladi, qaror qabul qiladi va uni yana boshqaruv ob'ektiga yuboradi, shu tariqa, tizimda axborot oqimlari doimiy ravishda harakatda bo'ladi. Boshqaruv jarayonida zarur axborot qayd etiladi, saqlanadi, to'planadi, qayta ishlanadi va uzatiladi. (2-rasm)

Ushbu tadbirlar majmui boshqaruvning axborot jarayonlarini tashkil etadi. Boshqaruvning axborot jarayonlarida iqtisodiy axborot muhim o'rin tutadi. Bankning moliyaviy hisobotini tuzishda axborotni yig'ish, saqlash va qayta ishlash amalga oshiriladi. Buni texnik jihatdan amalga oshirish uchun ishni tashkil etishning tegishli shakllari, texnik vositalar, ma'lumotlarni o'zgartirish usullari va tegishli malakaga ega bo'lgan xodimlar talab etiladi.

2-rasm. Iqtisodiyot obyektni boshqarishda axborot jarayonlari.⁹

Ko'zlangan tadbirlar yangi texnologiyalar va texnika ishlab chiquvchilarining axborot bazasini yanada mustahkamlash, ularga raqobatbardosh xizmatlar

⁹ Автоматизированные информационные технологии в экономике: Учебник. Под ред. проф. А. Титоренко. - М.: ЮНИТИ, 2013. - С 43.

ko'rsatish uchun sharoitlar yaratish bank faoliyatining samaradorligini oshirish imkonini beradi.

Bugungi kunda mamlakatimizda axborot-kommunikatsiyalar texnologiyalarini qo'llamaydigan tashkilotlar deyarli qolmadi va ulardan aksariyatining hozirgi vaqtdagi muammosi u yoki bu jarayonlarni avtomatlashtirilmaganligida emas, balki uzoq muddatli rejalarsiz va uni rivojlantirish istiqbolari haqida tasavvurga ega bo'lmasdan turib amalga oshirilgan stixiyali avtomatlashtirish oqibatidir. Hisoblash texnikasi va dasturiy ta'minotni rejasiz xarid qilish, turli bo'linmalarga joriy etilgan bir vazifani hal etish uchun turli takliflarning mavjudligi, har xil segmentlangan tarmoqlarni ma'muriylashtirish va himoyalash muammolari - bularning barchasi turli banklar AKT - bo'linmalari rahbarlari duch keladigan muammolar jumlasiga kiradi.

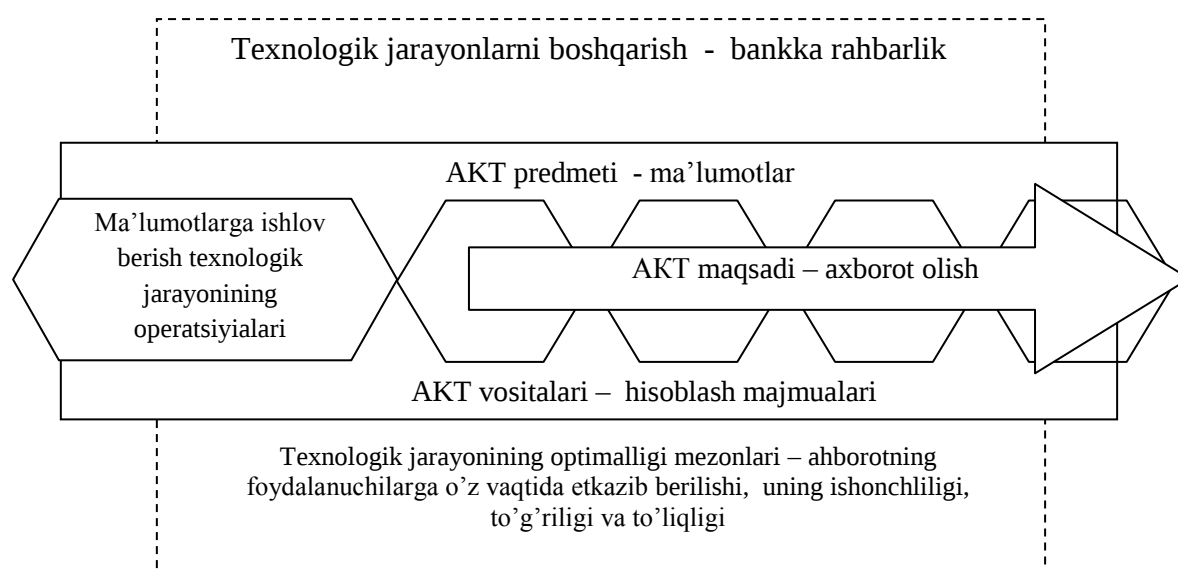
Dasturiy ta'minotni ma'muriylashtirish zamonaviy vositalarining imkoniyati bundan o'n yil ilgari AKT-bo'linmalar foydalaniladigan vositalarga qaraganda ancha keng bo'lishiga qaramay bunday muammolardan holi bo'lmagan kompaniyalarning AKT-muhitini boshqarish ancha mushkul. Operatsiya tizimlarining turli versiyalarini va biznes-rejalarini qo'llab-quvvatlash, foydalanuvchilar soni o'sib borayotgan sharoitda resurslar va ma'lumotlardan foydalanishni cheklash, yuklamaning ortib borishida serverning unumdorligini boshqarish kabi vazifalarni oddiy deb bo'lmaydi.

Bozor iqtisodiyoti sharoitida bank boshqaruv vazifalarining sifat jihatdan yangi darajada hal etilishini istaydi. Bozor kon'yunkturasiga va iqtisodiy vaziyatning o'zgarishiga tezda moslashish zarurati bankning ichki makroiqtisodiyotini qayta qurishni, boshqaruv hisobini yo'lga qo'yishni, boshqaruv jarayonlarini optimallashtirishni talab qiladi. Axborot texnologiyalaridan, birinchi galda, ma'lumotlarga ishlov berish va hisob-kitob vazifalarini hal etish uchun foydalaniladi.

Umuman olganda axborot - kommunikatsiyalar texnologiyalarining quyi-dagi asosiy xususiyatlarini ajratish mumkin: (3 - rasm)

-axborot texnologik jarayonining maqsadi axborot olishdan iborat;

- ma'lumotlar texnologik jarayon predmeti hisoblanadi;
- texnologik jarayonni amalga oshiruvchi vositalar – bu turli xildagi hisoblash majmualari;
- ma'lumotlarga ishlov berish jarayonlari tanlangan predmet sohasiga muvofiq operatsiyalarga bo'linadi;
- jarayonga boshqaruv ta'sirlarini rahbarlarning tarkibi amalga oshiradi;
- foydalanuvchilarga axborotni o'z vaqtida etkazish, uning ishonchliligi, to'g'riligi va to'liqligi axborot texnologik jarayonining optimallik mezonlari hisoblanadi.

3-rasm. Axborot-kommunikatsiyalar texnologiyalarining asosiy xususiyatlari.¹⁰

Zamonaviy axborot texnologiyalari bir vaqtning o'zida matnli, raqamli va grafik axborotga ishlov berishga qodir. 80-yillarning boshida yirik xizmat ko'rsatish banklarida ishlov beriladigan raqamli axborot hajmi korxona ichida ishlov beriladigan barcha axborotning 10 foiziga yaqinini tashkil etar edi, uning qolgan qismi matnli axborot ulushiga to'g'ri kelar edi. Matnli axborotga ishlov berish o'rnatilgan AKTdan foydalanishga asoslangan texnik vositalarni qo'llagan

¹⁰ Коноплева И.А., Хохлова О.А., Денисов А.В., Информационная технология: учеб пособие. под ред. И.А.Коноплевой. – М.: ТК Велби, Изд-во Проспект, 2012. - 7 бет.

holda amalga oshirilardi. Bankni tezkor boshqarish tizimida kompyuterlar ko'proq quyidagi maqsadlar uchun foydalaniladi:

- xizmat ko'rsatishning tezkor rejalarini ishlab chiqish va ularning bajarilishini nazorat qilish;

- xizmat ko'rsatish jarayonlari uchun zarur bo'lgan texnikalar zahiralarning harakatini nazorat qilish;

- buyurtmalar tushumini nazorat qilish;

- xizmatlar ko'rsatilganligi to'g'risidagi ma'lumotlarni tahlil qilish;

- to'lovlar tushumini ro'yhatga olish;

- hisob yuritish va hisobotlar.

Telekommunikatsiyalar tizimlarining rivojlanishi raqamli va matnli axborotga ishlov berishning barcha texnik vositalarini bank ichidagi yagona axborot tizimiga birlashtirish imkonini berdi. Bir vaqtning o'zida hisoblash texnikasi va matnli axborotga avtomatlashtirilgan tarzda ishlov berish vositalaridan foydalanishga asoslangan axborot tizimi eng samarali hisoblanadi.

Bank uzoq yillik faoliyati mobaynida ko'p axborot to'playdi, axborotni tezda qidirib topish esa ushbu axborot samarali joylashtirilgan va saqlangan taqdirda mumkin bo'ladi. Ma'lumotlar axborot bazasi umuman bankning va uning xizmat ko'rsatish bo'linmalarining xo'jalik faoliyatini tavsiflovchi statistik ko'rsatkichlar majmuini, shuningdek bank rivojlanishining holati va tendentsiyalariga ta'sir ko'rsatuvchi barcha omillarga nisbatan faktli materialni o'z ichiga oladi. Ma'lumotlar bazasi uchun statistik ko'rsatkichlar to'plami puxta ishlab chiqiladi va bankning faoliyat ko'rsatishi natijalari va istiqbollari chuqur iqtisodiy tahlil qilish uchun zarur bo'lgan ko'rsatkichlarni qamrab oladi. Odatda ma'lumotlar bazasini shakllantirishda ma'lumotlarni saqlash va yangilash tizimi to'g'risidagi masala ham hal etiladi. Ma'lumotlar bazalari asosiy foydalanuvchilar - boshqaruvchilar talablarini hisobga olgan holda uzluksiz yangilanib turadi.

Yalpi avtomatlashtirilgan axborot tizimini tashkil etish quyidagi izchil bosqichlarni o'z ichiga oladi:

-ma'lumotlarni yig'ish, saqlash, qayta ishlash va uzatish jarayonlarini avtomatlashtirish;

-matnli axborotga avtomatlashtirilgan tarzda ishlov berish qurilmalaridan foydalanish;

-axborotga ishlov berishning alohida ajratilgan jarayonlarini korxona ichidagi yagona tizimga integratsiyalash;

-axborotga ishlov berish texnik vositalarining butun majmuidan foydalanish, barcha turdagi axborotga ishlov berishning yagona tizimiga o'tish.

Bank ishlashining samaradorligi bankda hujjatlar aylanishi qanday tashkil etilganligiga bog'liq. Bankni boshqarish sifatiga hujjatlarni shakllantirish, axborotni qabul qilish-uzatishning tezkorligi va sifati, ma'lumot-axborot xizmati ishlashining uyg'unlashganligi, hujjatlarni saqlash, qidirib topish va ulardan foydalanishning aniq tashkil etilishi kabi omillar ta'sir ko'rsatadi.

Shunday qilib, hujjatlar aylanishini avtomatlashtirish quyidagilar uchun zarur:

- bankda sodir bo'layotgan yaxlit manzarani shakllantirish;
- barcha bo'linmalarining uyg'unlik bilan ishlashi;
- mijozlarga xizmat ko'rsatish sifatini yaxshilash;
- inson, kommunikatsiya, investitsiya va boshqa xizmat ko'rsatish resurslaridan samarali foydalanish.

Axborot tizimi oqilona bo'lishi, ya'ni ma'lumotlarni yig'ish, saqlash va ulardan foydalanish uchun kam xarajat talab qilishi lozim. Bir tomondan, har qanday iqtisodiy hodisani yoki jarayonni yalpi tahlil qilish uchun har tomonlama axborot talab etiladi. Agar u mavjud bo'lmasa, tahlil to'liq bo'lmaydi. Ikkinchi tomondan, axborotning ortiqcha to'planishi uni qidirish, yig'ish va qarorlar qabul qilish jarayonlarini uzaytiradi. Ushbu talabdan axborotning foydaliligini o'rganib chiqish va shu asosda ortiqcha ma'lumotlarni yo'qotish va keraklilarini kiritish yo'li bilan axborot oqimlarini takomillashtirish zarurati kelib chiqadi.

Murakkab avtomatlashtirilgan axborot tizimlari odatda tashqi maslahatchilar yordamida mutaxassislar guruhi tomonidan loyihalashtiriladi. Loyihalashtirilayotgan tizim amaliyotda samarali bo'lishi uchun ushbu

mutaxassislar loyihalashtirish jarayoniga keyinchalik mazkur tizimdan foydalanadigan boshqaruvchilarni jalb etish lozim. Chunki ushbu foydalanuvchilar qaysi qarorlar asosiy va ularni qabul qilish uchun qanaqa axborot zarurligini boshqalarga qaraganda yaxshiroq bilishadi.

Shunindek, foydalanuvchilarga tizim bilan ishlashni yaxshi o'rgatish orqali ham qarshilikni kamaytirish mumkin. Bunday o'rgatish murakkab avtomatlashtirilgan axborot tizimi keltirib chiqaradigan noma'lumliklar oldidagi qo'rquvni kamaytiradi. Yangi texnologiya bilan bog'liq muhim muammolardan biri - bu haddan ziyod katta miqdordagi axborotlarni berishning osonligi. Ortiqcha axborotlar esa, huddi axborot taqchilligi singari, qarorlarni qabul qilish jarayonlarini qiyinlashtiradi. Keraksiz faktlar bilan chalg'ib qolgan rahbar yo muhim axborotlarni ko'rmay qolishi mumkin.

Avtomatlashtirilgan axborot tizimlariga kiritiladigan ishlov berilmagan axborot uni yaroqli tarzda olish mumkin bo'lgan tarzda tashkil etilishi kerak. Turli boshqaruvchilar axborotlarga nisbatan turli vaqtda turlicha ehtiyojlik sezishadi. Ularga apparat jihozlaridan samarali foydalanishga yordam berish uchun dasturiy ta'minotning turli paketlari ishlab chiqilgan.

1.3. Jahonda informatsion - kommunikatsion texnologiyalari rivojining ijtimoiy - iqtisodiy jihatlari

Yuksak texnologiyalar bugungi kunda o'z oldiga yuqori likvidli va eksportga yo'naltirilgan mahsulotlar ishlab chiqarish vazifasini qo'ygan har qanday rivojlangan davlatning barqaror va texnologik iqtisodiyotni hamda sanoatining ajralmas qismiga aylandi. Ular kompaniyalar, xalq va davlatni birlashtirgan holda mavjud ijtimoiy - iqtisodiy munosabatlarning o'ziga xos "asab" tizimini tashkil etadi. Axborot inqilobi, nafaqat yangi yechimlar va yangi imkoniyatlarni, balki yangi muammolarni ham keltirib chiqaradiki, ular vaqt o'tishi bilan tobora yaqqolroq namoyon bo'ladi va o'z yechimini talab qiladi. Yangi texnologiyalarning joriy qilinishi katta moddiy va ishchi kuchi sarflarini talab etadi, shuning uchun hamma mamlakatlar ham bu yo'lda birdek say - harakatlarni

amalgama oshira olmaydi. Dinamik tarzda o'sib borayotgan, ko'p tarmoqli tizimni tashkil etgan axborot - kommunikatsiya texnologiyalari sohasi tizimlashtirish uchun katta qiyinchilik tug'diradigan ob'ektdir.

Jahon axborot - kommunikatsiyalar texnologiyalari yutuqlarining tahlili axborot - kommunikatsiyalar biznesining funktsional modelini ishlab chiqishga imkon berdi (4-rasm). Berilgan mazkur modeldan ko'rinib turibdiki, axborot - kommunikatsiyalar biznesi uchta asosiy omil bilan tariflanadi: muhit, bozor va vazifalar. Bu omillarning majmuasi interaktiv xizmatlarni shakllantirish bo'yicha yagona moliyaviy-iqtisodiy siyosatni yuritishga yordam beradi.

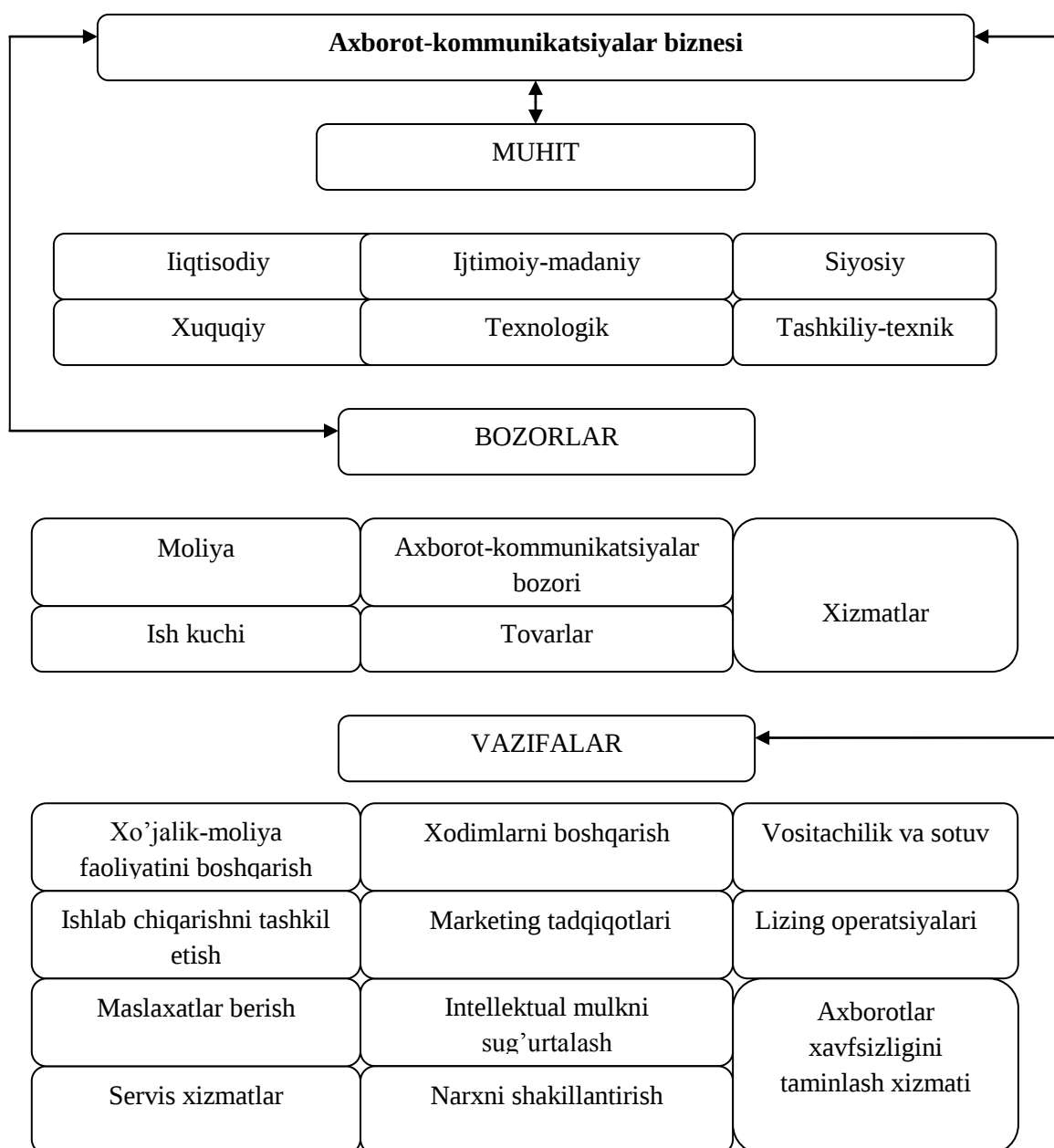
Taxlillarimiz axborot-kommunikatsiyalar biznesi tovarlaridan keng ko'lamda foydalanmasdan turib davlat miqyosidagi quyidagi asosiy masalalarni hal etish mumkin emasligini ko'rsatadi:

1. Davlat xavfsizligi. Xozirgi kunda intellektual dasturiy tizimlar bizga ma'lum va ma'lum bo'lmagan turli qurollardan ko'ra davlatni ximoya qilishning eng takomillashgan vositalaridan hisoblanadi va uning xavfsizligini ta'minlaydi.

2. Iqtisodiy islohatlarni rivojlantirish. Bozor iqtisodi munosabatlarini judayam samarali va takomillashgan darajaga olib chiqishda zamonaviy kompyuter texnologiyalarini keng ko'lamda qo'llamasdan bo'lmaydi.

3. Jaxon iqtisodiy xamjamiyati tarkibiga kirish. Iqtisodiy o'sishning asosiy muammolaridan biri - investitsiya faoliyatini jadallashtirish va sanoatga mablag' jalb etishni kengaytirishdan iborat, chunki chet el kapitalini jalb etish milliy iqtisodni rivojlantirishning strategik masalalaridan

4. Zamonaviy dasturiy maxsulotlar bozorini shakllantirish va mamlakatimizda ishlab chiqarilayotgan turlarini davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash dasturiy maxsulotlarni ishlab chiqarish shunday soxalarga taalluqliki, u rivojlanish yo'lida yuksalib bormoqda. Oxirgi bir necha yillar ichida ma'lumotlar bazasini ishlab chiqaruvchilar vazifasining kengayish tendensiyasi vujudga keldi. Ya'ni, ular ma'lumotlar bazasini nafaqat interaktiv xizmatlariga yetkazib berish, ularga iste'molchilarning kirishini xam ta'minlab bera boshladi.

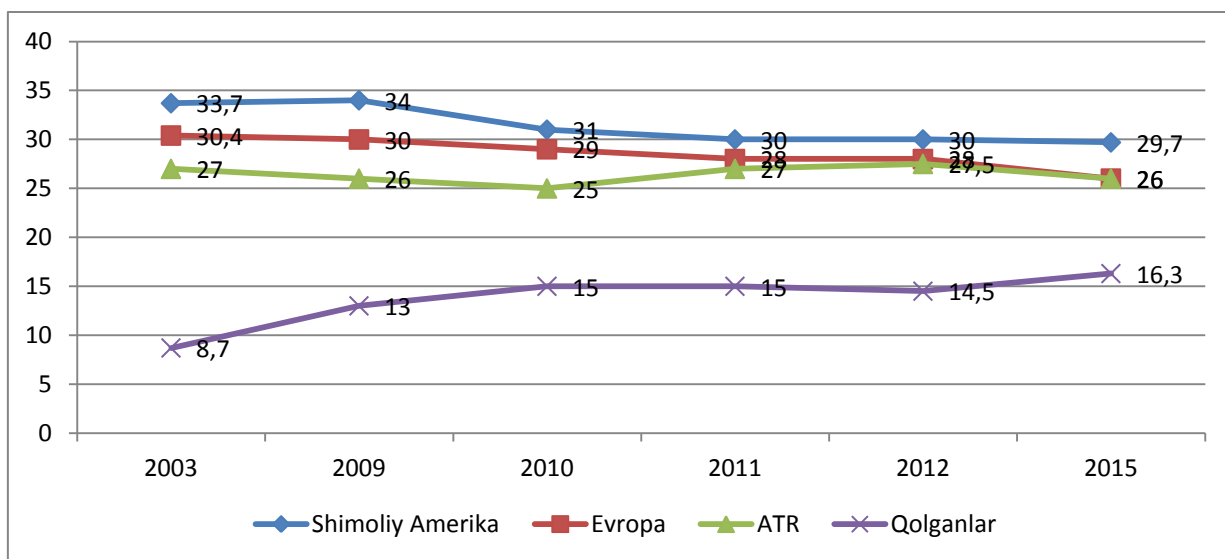
4-rasm. Jahon axborot-kommunikatsiyalar biznesining funksional modeli.¹¹

Shuni aytish joizki, so'nggi vaqtlarda interaktiv xizmatlar o'zlarining vositachilariga iste'molchilar xaqida xech qanday axborotlar berishmayapti. Shuning uchun xam ularning o'zi extiyoj darajasini mustaqil tadqiq qilishlariga to'g'ri kelmoqda. "On-layn" xizmatlari industriyasining o'ziga xos xususiyatlari ushbu bozordagi texnologik yangiliklarning yaxshi qabul qilinishiga zamin yaratmoqda. Ma'lumotlar bazasiga kirish borasida muqobil usullarning paydo

11 Бритков В., Дубовский С. Информационные технологии в национальном и мировом развитии // Общественные науки и современность. - 2011. - №1. - С 176.

bo'lishi interaktiv xizmatlari bozoridagi kuchlarning o'rnini jiddiy o'zgartirib yuborishi mumkin.

Jaxon axborot-kommunikatsiyalar bozori tahlili shuni ko'rsatmoqdaki, globalizatsiya sharoitida AKT iqtisodiy o'sishning asosiy bir omillaridan bo'lib qoladi. AKT ning asosiy makroiqtisodiy ko'rsatkichlar shakllanishida o'sish tendensiyasiga ega. Jahon banki tadqiqotlariga ko'ra AKT sektori YIMning asosiy sifat beruvchi omili bo'lib qoladi. Ushbu ko'rsatkich 5-10% chegarasida bo'lgan mamlakatlarda "samarali iqtisodiyot", undan past bo'lsa faktorli iqtisodiyot bo'ladi.¹² Oxirgi yillarda ko'p davlat va halqaro tashkilotlar o'zlariga ustuvor maqsad qilib axborotlashgan jamiyatga o'tish dasturi va konsepsiyasini o'zlarida amalga oshirishni belgilashgan. Ushbu konsepsiya vatani AQSH bo'lib, xozirda Buyuk Britaniya, Kanada, Finlyandia, Frantsiya, Yaponiya, Indiya, Italiya va boshqa davlatlarda amalga oshirilmoqda. Ushbu maqsad dun'yo axborot jamiyati liderlari qatoriga qo'shilishidir. Bugungi kunda AKT bazasida tovar va xizmatlarni eksport qiladigan eng yirik subyektlar Xitoy va Indiya davlatlari xisoblanadi.

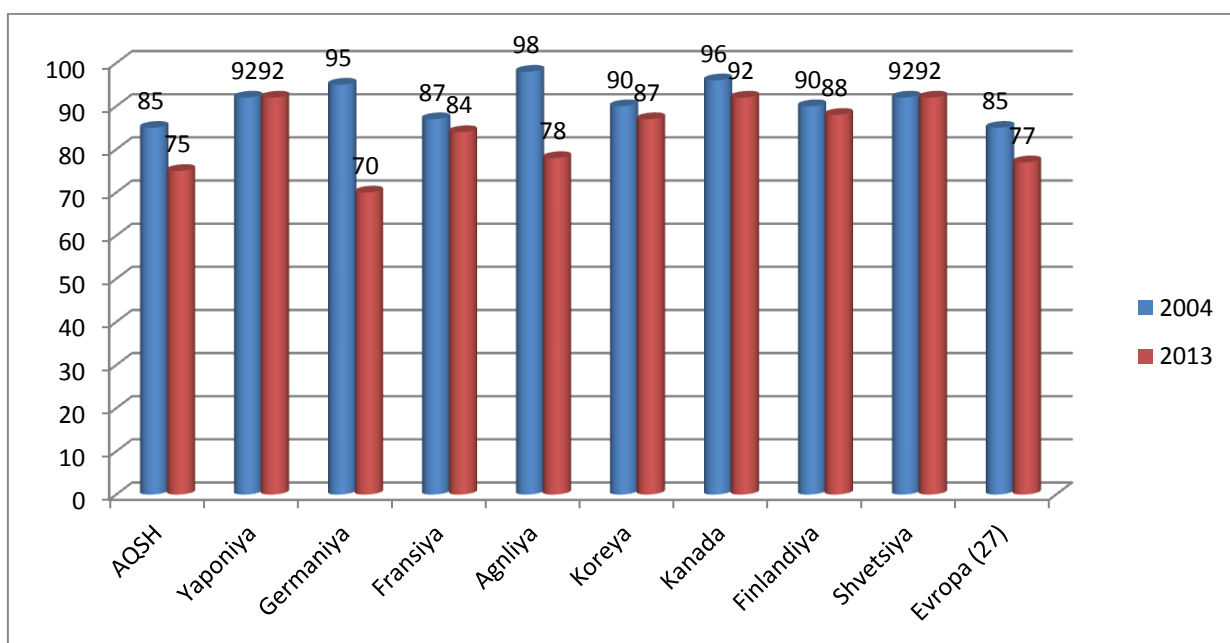
1-diagramma. Dunyo miqyosidagi AKT bozoriga regionlar ulushi dinamikasi. (%)¹³

¹²В.Шульцева. Мировой цифровой ринг: тенденции. Метоморфозы, цифры, прогнозы. IT - News №1, IT-Weekly. №4, 2013.

¹³А.Кодыров., А.Ахмедиева. Динамика мировых тенденций развития сектора информационно-коммуникационных технологий в условиях глобализации. Ж. Biznes - Эксперт. 2016 . № 2.- С 55.

Xalqaro AKT bozoridagi xar xil regionlar ulushining o'zgarishi dinamikasi shuni ko'rsatadiki, boshqa davlatlar ham ushbu yo'nalida tez rivojlanish dinamikasiga ega. AKT dun'yo bozoridagi mamlakatlar ulushi dinamikasi shuni korsatadiki, 2015 yilda ushbu sohada Shimoliy Amerika ustunlikka ega bo'lib, lekin 2003 yilga nisbatan ko'rsatkichlar pasaygan. Evropa davlatlari bu masalada ancha barqaror pozitsiyga ega bo'lib, faqat 2012-2015 yillarg kelib, pasayish dinamikasini ko'rsatmoqda. ATR o'sish dinamikasiga ega va 2010-2015 yuqori templar bilan oshgan. Qolgan davlatlar ham ijobiy osish natijasiga ega.

Axborot kommunikatsiya texnologiyalarining rivojlanish darajasiga ko'ra mamlakatlarni bir necha guruhga bo'lish mumkin.

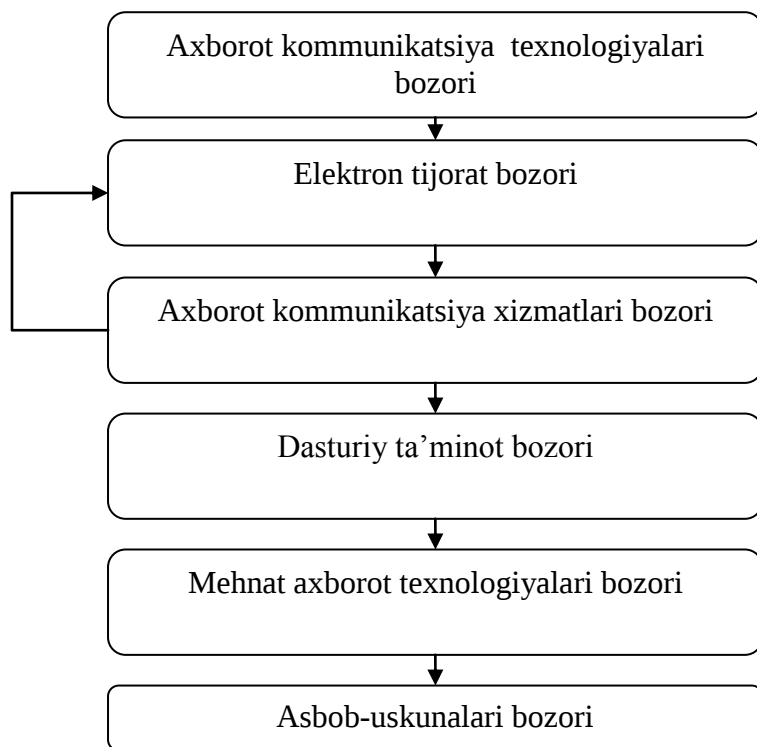
2-diagramma. AKT sohasida ITI ni xususiy moliyashtirush ulushi tarkibi.¹⁴

Bugungi kunda G'arbiy yevropadagi axborot kommunikatsiya texnologiyalarni bozorlari eng faol rivojlanayotgan, Sharqiy Osiyo, Sharqiy Yevropa va Janubiy Amerika bozorlari esa sust rivojlanayotgan bozorlar qatoriga

¹⁴ "Iqtisod va moliya". Jurnal. 2014. № 8. 26 bet.

kiradi. AQSH va Yaponiyaning axborot kommunikatsiya texnologiyalarni bozorlari mo''tadil sur'atlarda rivojlanayotgani ko'zga tashlanadi.

Axborot- kommunikatsiya texnologiyalari bozori tarkibiga mikroelektronika, asbob-uskunalar va dasturiy ta'minotni ishlash va ishlab chiqarish, telekommunikatsiyalar, mobil servislar, Internetga kirish huquqini ta'minlash, Internet axborot resurslari va elektron biznes kiradi.

5-rasm. Axborot-kommunikatsiya texnologiyalar bozorining tuzilishi.¹⁵

Yevropa axborot texnologiyalari observatoriyasi mutaxassislarining e'tirof etishlaricha, butun axborot kommunikatsiya texnologiyalarni bozori telekommunikatsiyalar bozori va axborot texnologiyalari bozoriga bo'linadi. Asbob-uskunalar jahon bozori uchun yuqori darajada monopollashish, kompyuterlar va mikroprotssessor asbob - uskunalarini ishlab chiqish jarayonlarining kontsentratsiyalashuvi va kapital sig'imi xos bo'lib, bu kompyuterlarni ishlab chiqarish va yig'ish jarayonlarini arzonlashtirish imkonini

¹⁵ Сизов А.В. Институциональные проблемы внедрения информационных технологий // Материалы международной конференции по управлению. -М.: ГУУ, 2011.-С 56.

beradi. Kompyuterlar va mikroprotsessor asbob-uskunalarini yaratishga ketadigan umumiy qo'shimcha qiymatning tobora ko'proq solishtirma nisbati kompyuterlar protsessorlari va element bazasini ishlab chiqishga to'g'ri kelmoqda.

Internet kishilarni guruhlariga birlashtirish tamoyillarini tubdan o'zgartirib yuboradi, barcha jamiyat qatnashchilar o'rtasida ma'lumotlar bazasini tobora samaraliroq shakllantirish va almashinish instrumenti bo'lib xizmat qiladi, shuningdek yangi axborot texnologiyalari segmentlari (elektron biznes, "Elektron hukumat") ning yuzaga kelishida asos vazifasini o'taydi.

Dasturiy ta'minot bozori axborot kommunikatsiya texnologiyalarni bozorining eng harakatchan va daromadli segmentlaridan biridir. U yuqori diversifikatsiya darajasida past resurs va kapital sig'imi bilan xarakterlanadi. Tizimli va amaliy dasturiy ta'minotning ishlab chiqilishini farqlash lozim. Bevosita dasturlash va test sinovlaridan o'tkazish loyiha umumiy qiymatining faqat 10-15 % (borib tursa, 30%) ni tashkil etadi va yuqori malakani talab qilmaydi. Aynan dasturiy ta'minot axborot - kommunikatsiya texnologiyalari bozorining qolgan segmentlariga nisbatan qo'yilma ko'rsatkichi bo'yicha ancha samaralidir.

Loyihani o'z kuchi bilan bajarish imkoniyati bo'lmaganda, loyiha yoki uning alohida bosqichlari boshqa firmalar yoki tashqi ishlab chiquvchilar jamoasi tomonidan bajarilishi mumkin. Bu loyihalar "outsoringi" deb ataladi. Loyihalar "outsoringi" alohida firmalar o'rtasida mehnat taqsimoti jarayonlarini chuqurlashtirishga yordam beradi, ishlab chiqarish unumdorligini oshirish manbai bo'lib xizmat qiladi, butun ishlab chiqarish jarayonini internatsionallashtirish va globallashtirish uchun qulay imkoniyatlarni yaratadi. Mablag'larni tejash maqsadida loyihalarni ishlab chiqishni ishchi kuchi arzon bo'lgan mamlakatlarga topshirish amaliyoti ham keng qo'llanadi. Bunday ofshor dasturlash rivojlanayotgan mamlakatda milliy axborot - kommunikatsiya texnologiyalari ni rivojlantirishning asosi bo'lib xizmat qiladi. yevropa mamlakatlari loyihalarning ofshor ishlarnamasini osiyo mamlakatlariga topshirishning foydasini tobora ko'proq tushunib bormoqdalar.

Axborot - kommunikatsiya texnologiyalari rivojining hozirgi zamon bosqichida axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining konvergenstsiyasi yuz bermoqda. Bu jarayon texnologik yechimlarning yanada differentsiallasuvi va murakkablashuvi bilan sodir bo'lmoqda. Bunday konvergenstsiya universal texnologiyalarning paydo bo'lishiga olib kelmoqda.

Ekspertlarning bergan baholariga ko'ra, hozirgi vaqtda rivojlangan mamlakatlardagi voyaga yetgan aholining deyarli yarmidan ko'pi axborot - kommunikatsiya texnologiyalari va axborot xizmatlarini taqdim etish sohalarida banddir.

Mehnat axborot texnologiyalari jahon bozorlari orasida yuqori malakali ishchi kuchi bozorlari segmentlari ulkan ustuvorlikka ega. Axborot-kommunikatsiya texnologiyalari industriyasining o'sib borayotgan ehtiyojlarini qondirish maqsadida ochiq universitetlarda masofaviy ta'lim bazasida mutaxassislarni yetishtirib chiqarish har yili o'rtacha 25% ga oshmoqda. Shu bilan birga axborot texnologiyalari bo'yicha mutaxassislarning tobora ko'proq soni turdosh yuqori texnologik sohalardan axborot - kommunikatsiya texnologiyalari sohasiga o'tmoqda ushbu sohadagi mutaxassislarning soni yanada ko'payib bormoqda. Germaniya, Avstriya, Buyuk Britaniya, Frantsiya va Italiyada axborot texnologiyalari bo'yicha mutaxassislarning kamligi bu mamlakatlarda viza berish bilan bog'liq to'siqlarning zaiflashuviga sabab bo'ldi va ushbu mamlakatlar kompaniyalari bevosita o'z tuzilmalarida ishlash uchun MDH davlatlaridan mutaxassislarni tobora ko'proq ishga jalb qilmoqdalar.

Keyingi o'n yillikda axborot - kommunikatsiya texnologiyalarining ehtimoldagi rivojlanish tendentsiyalari quyidagilarda namoyon bo'ladi:

- mobil shaxsiy qurilmalardan ommaviy foydalanish;
- davlat boshqaruvi, iqtisodiy va ijtimoiy sohalarda elektron tarmoqlardan har bir o'rinda samarali foydalanishni ta'minlash;
- kontent taqdim etish vositalaridan keng foydalanishni ta'minlash;
- ommaviy foydalanish uchun elektron xizmatlar;

-iqtisodiyotning sayohatlarni tashkil etish sektori, ekologik vaziyat monitoringi va ekologik halokatlarning oldini olish uchun intellektual axborot infratuzilmalarini hamda transportdan foydalanish havfsizligini boshqarish, transport ishining samaradorligini oshirish tizimlarini ishlab chiqish.

Axborot kommunikatsiya texnologiyalarining rivojlanish tendentsiyalaridan biri bu ularning intellektuallashuvidir. Intellektual axborot texnologiyalarining noyob xususiyati shundaki, loyihalash, diagnostika, nutq sintezi, Internetda axborot qidiruvi, virtual korxonalar qurish, elektron savdo va boshqa shu kabi sohalarda ularning qo'llanishi deyarli cheklanmagan. Intellektual axborot texnologiyalarining ta'lim sohasiga joriy etilishi masofaviy ta'lim jarayonini har bir ta'lim oluvchining talablari va qobiliyatiga muvofiq moslashtirish imkonini beradi. Global axborot tarmoqlari va intellektual axborot texnologiyalari kompaniyalar va xatto aqliy mehnat haqidagi tasavvurlarni o'zgartirib yuboradi. Kishilar o'z uylarida ishlay oladilar va zarurat tug'ilganda bir-birlari bilan tarmoqlar orqali muloqot qilish imkoniga ega bo'ladilar.

2-jadval

2013-2014 yillarda AT bo'yicha jahon miqyosidagi xarajatlari.¹⁶

Nomi	2013yil xarajatlari mln.doll.	2013yil dinamikasi	2014yil xarajatlari. mln.doll	2014 yil 2013 yilga nisbatan dinamikasi (%)
Kompyuter tashkil etuvchilarga	660	-1,4	689	4,4
Sonli- markazlar	140	0,2	143	2,3
Korporativ Po	299	4,9	320	6,9
AT-servislari	922	1,8	964	4,6
Telekom- servisi	1,633	0,5	1,655	1,3
AT ga xarajatlar	3,654	0,4	3,771	3,2

Axborot kommunikatsiya texnologiyalari rivojining jahon tendentsiyalari shuni ko'rsatadiki, vaqt o'tishi bilan elektron davlat boshqaruvi har qanday davlat

¹⁶ А.Кодыров., А.Ахмедиева. Динамика мировых тенденций развития сектора информационно-коммуникационных технологий в условиях глобализации. Ж. Biznes - Эксперт. 2016 . № 2.- С 53.

uchun zaruratga aylanadi, va u qancha tez joriy etila boshlasa, shuncha yaxshi. “Elektron hukumat” davlat boshqaruvining o’rnini egallamaydi, ammo axborot - kommunikatsiya texnologiyalariga asoslanib, davlat o’z funktsiyalarini optimallashtirishga axborot to’plashni tezlashtirishga va, qolaversa, hukumat qabul qilayotgan qarorlarga ta’sir ko’rsatuvchi sonsiz omillarni hisobga olishga qodir bo’ladi.

O’zbekiston aholisi uchun mamlakat ichida ham, uning tashqarisida ham kommunikatsiya tarmoqlari hamda axborot ma’lumotlar bazalariga kirish va ulardan foydalanish imkoniyatini kengaytirish muhim vazifalardan bo’lib turibdi. Turli mamlakatlar tajribasi ko’rsatib turganidek, jamiyat hayotida erkin axborot oqimining haqiqatda ta’minlanishi bozor iqtisodiyotiga o’tish jarayonini tezlashtiradi va sotsial farovonlik darajasini yanada oshiradi. Shuning uchun hozirgi zamon sharoitida yangi texnologiyalardan va Internetdan samarali foydalanish ish bilan bandlik, ta’lim va regional muammolarni hal qilish kabi ijtimoiy-iqtisodiy xatti-harakatlarda ishtirok etishda muhim omil bo’lib qolmoqda.

Axborot - kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanishda ehtiyotkorlik va chuqur, puxta o’ylangan reja talab qilinadi, chunki bu yo’lda bo’lg’usi xatti - harakatlardan ko’zlangan maqsadlar haqida aniq tasavvurga ega bo’lmay hamda avvaldan axborot - kommunikatsiya texnologiyalari ning rivojlanish strategiyasini tuzmay turib biron samaraga erishish qiyin. Hech qanday milliy chegaralar bo’lmagan virtual fazoda global tarmoqlardan intensiv foydalanish sharoitida rivojlangan mamlakatlarga xos madaniy qadriyatlar, yashash tarzi, til, dunyoqarash rivojlanayotgan mamlakatlarga yanada faolroq kirib keladi, bu esa ushbu mamlakatlar xalqlarining o’z milliy va tildagi o’ziga xosligini, madaniy va tarixiy an’analarni yo’qotib borish havfini tug’diradi. Axborot - kommunikatsiya texnologiyalarini joriy qilishda yuzaga keladigan yana bir muammo shaxsiy ma’lumotlarning elektron tarqalishi, axborot elitarizmi bilan bog’liq bo’lib, bunda aholining bir qismigina yangi texnologiyalar va axborot resurslaridan foydalanish huquqiga ega bo’ladilar va bu imtiyozlarni faol amalga oshira oladilar. Bunday vaziyat mualliflik huquqlariga hamda elektron axborot ishlab chiqaruvchilar

huquqlariga rioya qilish muammosini keltirib chiqaradi. Axborot - kommunikatsiya texnologiyalari sohasidagi qonunchilik ham axborot - kommunikatsiya texnologiyalari rivojlanishini belgilab beradigan yoki, aksincha, bunga to'siq bo'ladigan omillardan biri bo'lishi mumkin. Bu bilan bog'liq holda qonunchilikka tegishli aniq chegaralangan umumiy qoidalar mavjud bo'lib, ularga rioya qilish axborot - kommunikatsiya texnologiyalari rivojida ijobiy o'rin tutadi. Bu - hukumat axborotining ochiq-oydinligini va unga erkin kirish huquqidan foydalanishni ta'minlash, tegishli tizimlar va organlar tomonidan ijtimoiy nazoratning yo'lga qo'yilishi.

Axborot - kommunikatsiya texnologiyalarining rivojlanish davrida yuzaga keladigan muhim muammolardan biri bu malakali kadrlarning yetishmasligidir. Xodimlarni muntazam va har tomonlama o'qitish barcha mamlakatlarda har bir sohada, shu jumladan boshqaruv, siyosat va ma'muriyatda, bosh strategiyaga aylanmog'i lozim. Axborot - kommunikatsiya texnologiyalarning bandlikka ta'siri texnologiya, industriyaning o'ziga xos xususiyatlari, bozor tuzilmasiga qarab har xil ko'rinishlarda bo'ladi. Texnologik taraqqiyot ish joylarining qisqarishiga olib keladi, chunki asbob-uskunalar borgan sari "aqlliyoq" bo'lib boradi va kamroq ish o'rinlarini talab qiladi. Iqtisodiy jihatdan rivojlangan mamlakatlarda axborot - kommunikatsiya texnologiyalari bilan bog'liq kompaniyalarda ish joylarining misli ko'rilmagan qisqarishi kuzatiladi.

Zamonaviy axborot - kommunikatsiya texnologiyalar davlat tuzilishini takomillashtirish, ishlab chiqarish samaradorligini sezilarli darajada oshirish, yangi xizmatlarni rivojlantirish va mahalliy sharoitlardan optimal foydalanish, tabiiy resurslarni iqtisod qilish va atrof muhit muhofazasi uchun ulkan potentsialni o'zida jamlagan. Axborot - kommunikatsiya texnologiyalarini hayotning barcha jabhalariga joriy qilish bilan bog'liq sodir bo'layotgan keng masshtabli qayta o'zgartirishlar davlat tomonidan barcha manfaatdor mamlakatlar bilan ittifoqda nazorat qilinishi va butun jamiyat manfaatlariga yo'naltirilgan bo'lishi kerak.

Birinchi bob bo'yicha xulosa

Hozirgi davrda ishlab chiqarish samaradorligini sezilarli darajada oshirish, yangi xizmatlarni rivojlantirish va mahalliy sharoitlardan optimal foydalanishda ulkan potentsialga ega bo'lgan zamonaviy axborot - kommunikatsiya texnologiyalari davlat tuzilishini, xususan ijtimoiy, siyosiy, madaniy va iqtisodiy sohalarni takomillashtirishga ham ijobiy ta'sir ko'rsatmoqda. Demak, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari sohasini rivojlantirishning milliy strategiyasi bozor iqtisodiyotini yanada rivojlantirishda, O'zbekistonda demokratik tuzumni mustahkamlashda birinchi darajali vazifa bo'lib xizmat qiladi.

Rivojlangan mamlakatlar tajribasi shuni ko'rsatmoqdaki, banklar faoliyatini tashkil etish va rivojlantirishni rag'batlantirish xizmatlarni takomillashtirishning istiqbolli yo'nalishi hisoblanadi. Bankning moliyaviy hisobotini tuzishda axborotni yig'ish, saqlash va qayta ishlash amalga oshiriladi. Buni texnik jihatdan amalga oshirish uchun ishni tashkil etishning tegishli shakllari, texnik vositalar, ma'lumotlarni o'zgartirish usullari va tegishli malakaga ega bo'lgan xodimlar talab etiladi. Ko'zlangan tadbirlar yangi texnologiyalar va texnika ishlab chiquvchilarining axborot bazasini yanada mustahkamlash, ularga raqobatbardosh xizmatlar ko'rsatish uchun sharoitlar yaratish bank faoliyatining samaradorligini oshirish imkonini beradi.

Jahon axborot-kommunikatsiyalar bozori tahlili shuni ko'rsatmoqdaki, globalizatsiya sharoitida AKT iqtisodiy o'sishning asosiy bir omillaridan bo'lib qoladi. AKT rivojlanishi bilan aholi bandligini oshirish, AKTning jismoniy infrastrukturasini, dasturiy tizimlar va vositalarni, axborot xizmatlarini ishlab chiqarishga oid yangi sohalarda daromad olish imkoniyatlari kengayadi. Investitsiya qo'yilmalarining tez qaytib kelishi bilan xarakterlanadigan rivojlangan axborot-kommunikatsiya texnologiyalari ishlab chiqarish va boshqaruvda ilg'or texnologiyalarning tez va oson joriy qilinishiga yordam beradi, korxona xodimlarining o'zaro faoliyatida ish unumdorligini pasaytiradigan vaqt va masofadagi cheklanishlarni olib tashlaydi, pirovard natijada mamlakat fuqarolari farovonligini, umuman aholining turmush darajasini oshirishga imkon yaratadi.

II BOB. TIJORAT BANKLARI FAOLIYATIDA INFORMATSION-KOMMUNIKATSION TEXNOLOGIYALARNI BOSHQARISHNING AMALIY JIHATLARI

2.1. “Agrobank” OATB Pastarg’om filiali faoliyatining tavsifi va tahlili

Mamlakatimizda olib borilayotgan moliya - bank tizimidagi islohatlar natijasida bugun yurtimizda faoliyat ko‘rsatayotgan bank muassasalari katta-kichik sanoat korxonalari, kichik biznes va xususiy tadbirkorlik sub’ektlari, dehqon hamda fermer xo‘jaliklarining eng ishonchli hamkoriga aylandi. Negaki, yalpi ichki mahsulot hajmi, aholi real ish haqi va daromadlarining o‘shishida, yurtimizda ishlab chiqarilayotgan mahsulotlarning jahon bozorida o‘z xaridoriga ega bo‘lishida, ijtimoiy ob’ektlar hamda turar-joy binolari barpo etishdek keng ko‘lamli bunyodkorlik ishlarida qo‘lga kiritilayotgan ulkan yutuqlarda aynan bank muassasalarining moliyaviy ko‘magi muhim ahamiyat kasb etmoqda.

“Agrobank” aktsiyadorlik tijorat banki O‘zbekiston Respublikasining “Banklar va bank faoliyati to‘g‘risida”gi Qonuni, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2009 yil 30 martdagi PQ-1084-sonli “Agrobank” aktsiyadorlik tijorat bankini tashkil etish to‘g‘risida”gi qarori va Vazirlar Mahkamasining 2009 yil 31 martdagi 89-son “Agrobank” aktsiyadorlik tijorat banki faoliyatini tashkil etish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi qaroriga muvofiq tashkil etilgan.

Bank mulkiy, moliyaviy va boshqa majburiyatlar bo‘yicha, shuningdek yuridik va jismoniy shaxslarning pul mablag‘larini saqlanishi va o‘z vaqtida qaytarilishini kafolatlovchi talablar bo‘yicha OATB “Paxtabank”ning huquqiy vorisi hisoblanadi. Bank ustav kapitali aktsiyadorlarning bankka nisbatan huquqlarini tasdiqlovchi muayyan miqdordagi aktsiyalarga taqsimlangan aktsiyadorlik jamiyati hisoblanadi.

Respublikamiz bank sektorida Agrobank kapitali hajmi va filiallar tarmog‘i soni bo‘yicha ikkita hamda aktivlar miqdori bo‘yicha uchta eng yirik banklar qatoriga kiradi. Bank faoliyati jahonning nufuzli xalqaro reyting agentliklari hisoblanmish “Moody's” hamda “Fitch Ratings” kompaniyalari tomonidan

“barqaror” deb baholandi. Shuningdek, milliy reyting agentligi hisoblanmish “Ahbor-Reyting” tomonidan Agrobankning faoliyati natijalari milliy ko‘rsatkichlar bo‘yicha eng yuqori “uzA+” “Barqaror” prognozi bilan baholandi.

“Agrobank” aktsiyadorlik tijorat banki mamlakatimizning barcha hududlarida o‘zining muassasalariga ega bo‘lib, Qoraqalpog‘iston Respublikasi va 12 ta viloyat boshqarmasi, 183 ta tuman (shahar) filiali, 271 ta minibanki, 198 ta maxsus kassasi, 187 ta shoxobchalari orqali 200 mingdan ortiq yuridik shaxslarga hamda 2,5 millionga yaqin jismoniy shaxslarga sifatli zamonaviy bank xizmatlarini ko‘rsatib kelmoqda.

“Agrobank” OATB ning Pastarg‘om filiali O‘zbekiston Respublikasi Markaziy bankida 2013 yil ikkinchi iyul 78/99 raqam bilan ro‘yxatga olingan. “Agrobank” OATB Kengashining 2013 yil 11 iyundagi yig‘ilishi 7/2-sonli qaror bilan tasdiqlangan.

“Agrobank” OATB ning Pastarg‘om filiali O‘zbekiston respublikasining “Banklar va bank faoliyati to‘g‘risida” gi Qonuni, o‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2009 yil 30 martdagi “Agrobank” aktsiyadorlik tijorat bankini tashkil etish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi 89-sonli Qarorlari hamda bank Ustavi asosida ishlab chiqilgan. Filial o‘z faoliyatini bank bergan vakolatlar doirasida, bankka berilgan letsenziyalar asosida amalga oshiradi. Filial bankning tarkibiy tuzilmasi hisoblanadi.

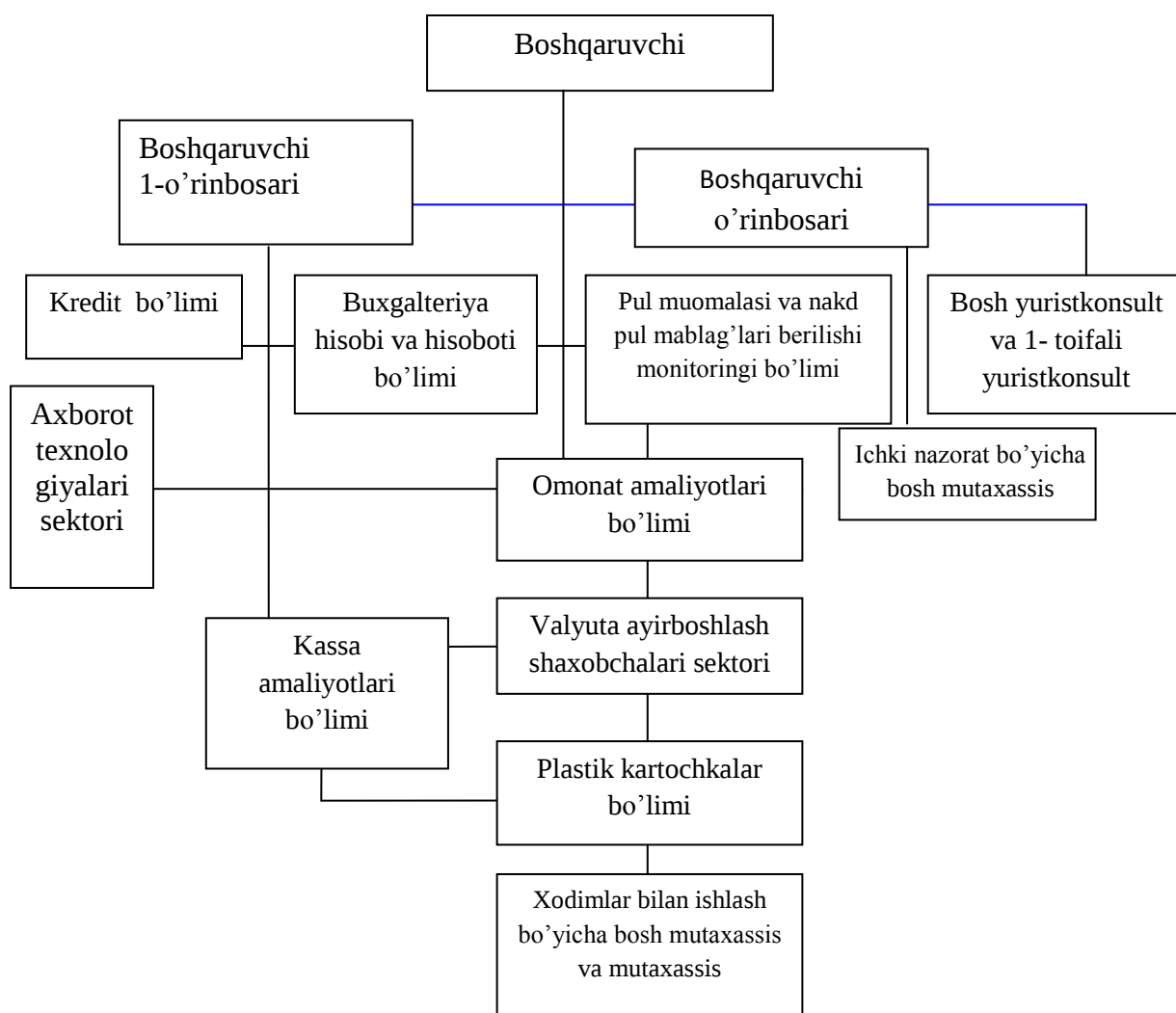
Filialning yuridik nomi: “Agrobank” ochchiq aktsiyadorlik tijorat bankining Pastarg‘om filiali. Manzili: Samaraqand viloyati, pastarg‘om tumani, Juma shahri, S.Urdashev ko‘chasi, 16 uy, indeks 140500.

Filial yuridik shaxs hisoblanmaydi. Uning majburiyatlari yuzasidan bank javob beradi. Xo‘jalik faoliyatida filial bank nomidan ish yuritadi.

Filial alohida balans, o‘z nomi tushirilgan dumaloq muhr, to‘rtburchak shtamp va blanklarga, shuningdek o‘z nomiga ega.

Filial o‘ziga ajratilgan mablag‘larni o‘rnatilgan tartibda, bank tomonidan berilgan vakolatlar doirasida tasarruf etadi.

Filial tomonidan to'lov operatsiyalari bajarilishi uchun Agrobank OATB Hisob-kitob markazida (bank kodi 09004) vakillik hisobvarag'i ochiladi. Davlat filialining majburiyatlari yuzasidan javobgar emas. Filial davlatning majburiyatlari yuzasidan javob bermaydi. Filial bank tomonidan qo'yilgan vazifalarni bajarish uchun bank tomonidan belgilab berilgan shartlarda va me'yorlarda o'z moliyaviy-xo'jalik faoliyatini yuritadi. Bankning strukturasi tashkilot maqsadlari va vazifalaridan kelib chiqqan holda tuziladi uning boshqarish pog'onalari, zvenolari bank faoliyati xususiyatidan kelib chiqib shakllantiriladi. Ishlovchi xodimlar, xizmatchilar va ishchilar soni ham strukturaga mos holda aniqlanadi.

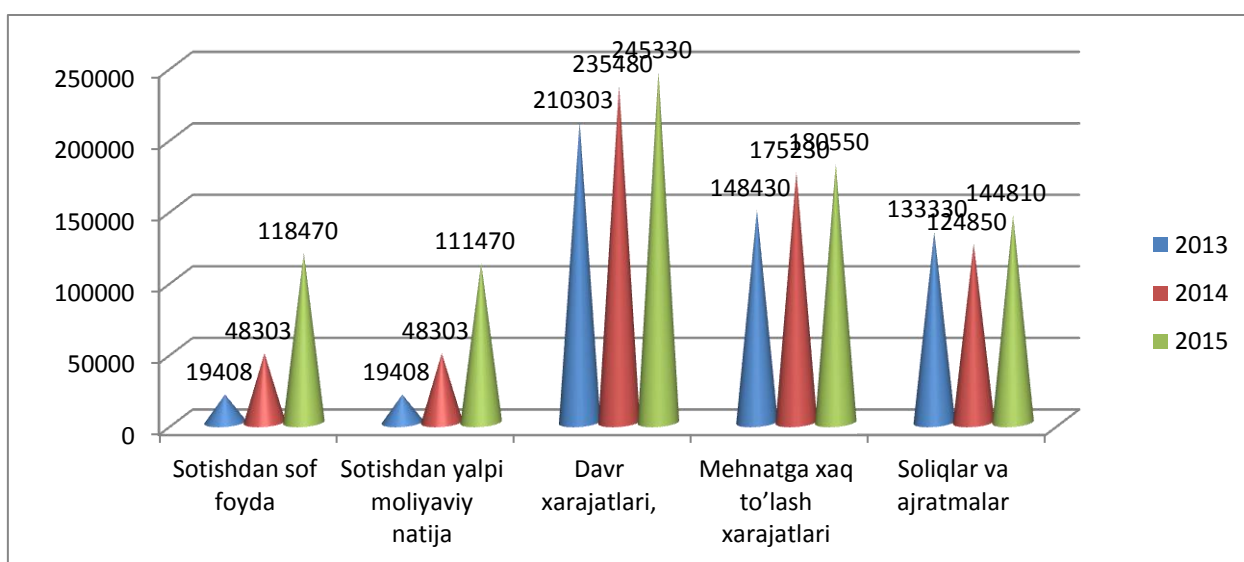

6-rasm. “Agrobank” OATB ning Pastarg’om filialining tashkiliy tuzilmasi.¹⁷

¹⁷ “Agrobank” OATB Pastarg’om filialining yillik hisobot ma'lumotlari asosida tuzilgan.

“Agrobank” ATB ning Pastarg’om filiali tashkiliy tuzilmaga ega va unda asosiy faoliyat ko’rsatuvchi bo’limlar quyidagilardan iborat: kredit bo’limi; buxgalteriya hisobi va hisoboti bo’limi; pul muomalasi va nakd pul mablag’lari berilishi monitoringi bo’limi; axborot texnologiyalari sektori; kassa amaliyotlari bo’limi; omonat amaliyotlari bo’limi; valyuta ayirboshlash shaxobchalari sektori; plastik kartochkalar bo’limi; bosh yuristkonsult va 1- toifali yuristkonsult; xodimlar bilan ishlash bo’yicha bosh mutaxassis va mutaxassis; ichki nazorat bo’yicha bosh mutaxassis. Barcha bo’limlar o’z faoliyatini belgilangan funktsional vazifalar doirasida amalga oshiradi.

“Agrobank” OATB ning Pastarg’om filiali o’z faoliyati davomida asosiy urg’uni iqtisodiyotning agrar sektorini moliyalashtirish, aholining bo’sh pul mablag’larini bank pul aylanmasiga jalb qilish, filiallar tarmog’i, xizmat turlari hamda mijozlari sonini ko’paytirish, bankning belgilangan beznes-rejasi va byudjetining asosiy parametrlarini bajarishga qaratgan.

3-diagramma. “Agrobank” OATB Pastarg’om filialining asosiy iqtisodiy-moliyaviy ko’rsatkichlari dinamikasi.¹⁸ (mln. so’m)

¹⁸ “Agrobank” OATB Pastarg’om filialining yillik hisobot ma’lumotlari asosida tuzilgan.

3-diagrammadan ko'rinib turibdiki, Bankining 2013-2015 yillar asosiy iqtisodiy ko'rsatkichlari ijobiy natijalarga ega. 2015 yilda xizmat ko'rsatishdan sof foyda 118470,0 mln. so'mni 2014 yilda 48303,0 mln. so'mni tashkil etgan. O'tgan yilga nisbatan joriy yilda 70,2 mln. so'mga ko'proq foyda ko'rilgan. Shu bilan birga davr, sotish xarajatlari, mehnatga haq to'lash bo'yicha qarzlar xarajatlari, asosiy vositalar amortizatsiya summasi, boshqa operatsion xarajatlari, moliyaviy faoliyat bo'yicha boshqa xarajatlari ortganligi jadvalda o'z aksini topgan.

Inson omiliga e'tibor, odamlarga nisbatan jiddiy, mas'uliyat bilan yondoshish mehnat resurslarini boshqarishning bosh g'oyasidir.

Jadval ma'lumotlaridan ko'rinib turibdiki, "Agrobank" ochiq aksiyadorlik tijorat bankining Pastarg'om filialida xodimlari sonining 3 yillik o'zaro nisbati tahlili bo'lib, kompaniyada jami 2013 yilda 132 kishi mehnat qiladi. 2011 yilga nisbatan 3 kishiga ortgan.

3-jadval

"Agrobank" OATB Pastarg'om filialida xodimlarining xarakati tahlili.¹⁹

№	Xodimlar	2013		2014		2015	
		kishi	%	kishi	%	kishi	%
1.	Asosiy xizmat ko'rsatish xodimlari	80	62	71	57	72	54
2.	Yordamchi xodimlari	20	15	22	17	28	21
3.	Injener-texnik xodimlar	2	1,5	2	1	2	15
4.	Ma'muriy-boshqaruv xodimlari	27	20	28	22	30	22
	Jami	129	100	123	97	132	112

Shundan 2013-2015 yillarda injiner-texnik xodimlari 2 kishi tarkibi o'zgarmagan, ma'muriy boshqaruv xodimlari 3 kishiga ko'paygan. Lekin asosiy xizmat ko'rsatish xodimlari 2013 yilda 80 kishini (62 %) , 2014 yilda 71 kishi (57 %), 2015 yil 72 kishini (54%) tashkil etgan. O'tgan 3 yil mobaynida asosiy xizmat

¹⁹ "Agrobank" OATB Pastarg'om filialining yillik hisobot ma'lumotlari asosida tuzilgan.

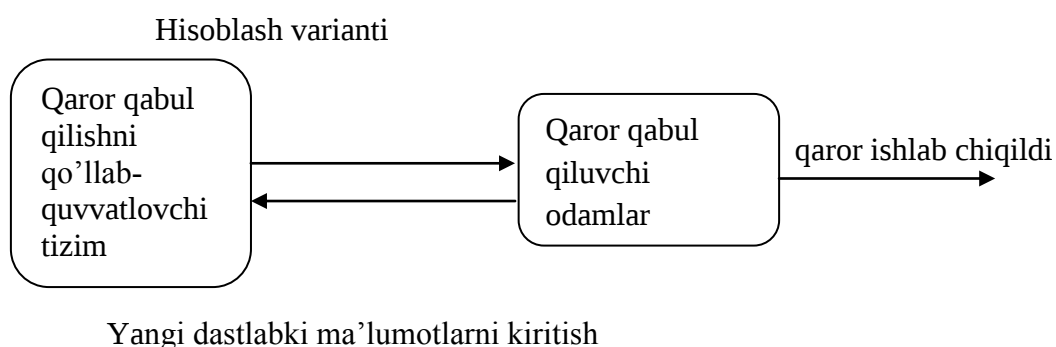
ko'rsatish xodimlari soni 8 kishiga kamaygan. Yordamchi xizmat ko'rsatish xodimlari 2013 yilda 20 (15%) kishini, 2014 yilda 22 (17%) kishini, 2015 yilda 28 kishini (21 %) tashkil etgan. Ya'ni 2013 yilga nisbatan 2015 yilda 3 xizmatchi ishga qabul qilingan. 2015 yilda xizmat ko'rsatish xodimlari 72 kishini tashkil etgan, 2013 yilga nisbatan 4 kishiga, ya'ni faqat mutaxassislar hisobiga ko'paygan. Bo'limlar rahbarlari soni o'zgarmagan, sababi yangi bo'limlar shakllantirilmagan. Yordamchi xodimlar soni 8 kishiga, xizmat ko'rsatish jarayoni bilan bog'liq xodimlar 2 kishiga ko'paygan. Jami xodimlar soni bugungi kunda 143 kishini tashkil etadi.

2.2. Tijorat banklari menejmentini shakllantirishda informatsion-kommunikatsion texnologiyalarining amaliy ahamiyati

Ayni paytda barqaror va ishonchli faoliyat yuritib kelayotgan "Agrobank" aksiyadorlik tijorat banki ham iqtisodiyotdagi tarkibiy o'zgarishlarni yanada chuqurlashtirish, uning yetakchi tarmoqlarini jadal modernizasiya qilish hamda texnik va texnologik jihatdan yangilash, qulay ishbilarmonlik muhitini yaratish hamda aholining ish bilan bandligini ta'minlashga qaratilgan tadbirlarda faol ishtirok etib kelayapti. Banklarning rivojlanish strategiyalarida asosiy yo'nalish sifatida yangi bank mahsulotlari va xizmatlarini ishlab chiqish hamda axborot - kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanishga asosiy e'tiborlarini qaratadilar.

Informatsion-kommunikatsion texnologiyalari sohasi hayotimizning barcha jabhalari, ayniqsa iqtisodiyot bilan chambarchas bog'liq va hamnafasdir. Muhim va keng tarqalgan sohalar ichida informatsion-kommunikatsion texnologiyalari xalq qiluvchi rol o'ynaydigan sohasi boshqaruv sohasidir. Yangi axborot texnologiyalari ta'siri ostida boshqaruv texnologiyasida tub o'zgarishlar sodir bo'ladi. Qaror qabul qilish jarayonlari va ularni bajarishni tashkil qilish avtomatlashadi. Boshqaruv faoliyati bilan band mutaxassislarning malakasi va kasbiy mahorati oshadi. Kommunikatsiyaning rivojlangan vositalari va shaxsiy kompyuterlar asosidagi yangi axborotlarning qo'llanish sohasi kengdir. Shaxsiy kompyuterlarni vujudga kelishi axborot revolyutsiyasini amalga oshirdi.

Axborot strategik resursga aylandi. Avtomatlashtirilgan ofislar, masofaviy o'qitish yo'lga qo'yildi. Ekologiya, tabiiy boyliklarni oshirish bo'yicha axborot tizimlari loyihalashtirilmoqda. Mamlakatlar axborot manbalariga, axborot uzatish va qayta ishlash vositalaridan foydalanish samaradorligiga va rivojlanish darajasiga bog'liq bo'lib qoldilar. Jamiyatni axborotlashtirish - bu jamiyatning har qanday a'zosiga istalgan manbaadan axborot qabul qilishni ta'minlaydigan o'zaro bog'liq siyosiy, ijtimoiy, iqtisodiy omillar majmuidir. Axborot xizmati va sanoati vujudga keldi. Qaror kabul qilishni qo'llab - quvvatlovchi informatsion texnologiyaning bosh xususiyati odam va kompyuter munosabatlarini yangi sifatda tashkil qilinishidadir. Qaror ishlab chiqish ushbu texnologiyaning asosiy maqsadi bulib, u 7- rasmda tasvirlangan integratsion tarzda kechadi va unda quyidagilar qatnashadi.

7-rasm. Bankning qaror qabul qilishni qo'llab-quvvatlovchi kommunikatsion texnologiya integratsion jarayoni.²⁰

Qaror qabul qilishni qo'llab - quvvatlovchi axborot texnologiyaning ushbu xususiyatiga qo'shimcha qilib yana bir qator ajralib turadigan xarakteristikalarini ko'rsatish mumkin:

- kompyuter ma'lumotlariga kirish va uni qayta ishlash an'anaviy uslublarining matematik modellar imkoniyatlari va ular asosida vazifalarini hal etish uslublari imkoniyatlari bilan uyg'unlikda olib borish;

- kompyuterdan malakasiz foydalanuvchiga e'tiborni qaratish;

²⁰ Страссман П. Информация в век электроники. Проблемы управления: Пер. с англ. - Москва: Экономика, 2012. -С 133.

-mavjud texnik va dasturiy ta'minot, shuningdek foydalavnuvchi talablari o'ziga xosliklariga moslashish imkoniyatlarini beruvchi yukori moslashuvchanlik.

Qaror qabul kilishni qo'llab - quvvatlovchi axborot texnologiyasidan boshqaruvning ixtiyoriy darajasida foydalanish mumkin.

U yoki bu qabul qilinadigan qarorlarning samaradorligi vujudga kelgan muammo buyicha axborotning to'liqligiga bog'liq. Qaror qabul qilishda, axborot jarayonida to'g'ri yoki noto'g'ri tadbqiq qilish ham muhim ahamiyat kasb etadi. Firma yoki tashkilot menejerini maqsadi olingan axborot natijasida bir kator to'g'ri qarorlar qabul qilishdan iboratdir. SHuning uchun firma ishining samaradorligi unda mavjud axborotga bog'liq. Qaror qabul qilish jarayonida axborotdan foydalanish muammolari quyidagilar:

- kerak bo'lgan axborotning yetarli emasligi va keraksiz axborotning ortiqchaligi;

- axborotning turli tashkilotlar orasida tarqalishi;

- axborotning o'z vaqtida kelib yetmasligi.

Boshqaruvning samaradorligi marketing axborotining to'g'ri va maqsadga muvofiq ishlatishga bog'liq. Zarur axborotning yo'qligi, aniq to'liq bo'lmagan yoki muammoga daxldor bo'lmagan ma'lumotlar xolida, u yoki bu axborotni maqsadga muvofiq bo'lmagan holda qo'llash firmaning raqobatdoshligida jiddiy zarar yetkazadi. Iqtisodiy axborotning firma yoki tashkilot faoliyatida keng qo'llash quyidagi imkoniyatlarni beradi:

- raqobatdagi firmalar oldida, ochiq bozorda qo'shimcha imkoniyatlarga erishishi;

- qabul qilinayotgan qarorlarning moliyaviy tavakkalchiligi darajasini pasayishi;

- iste'molchini bozor sigmentlari bo'yicha firma tovarlariga bo'lgan munosabatlarini aniqlab berish;

- tashqi muhitda bo'lib turishi va kerakli xulosalar chiqarish va qarorlar qabul qilish;

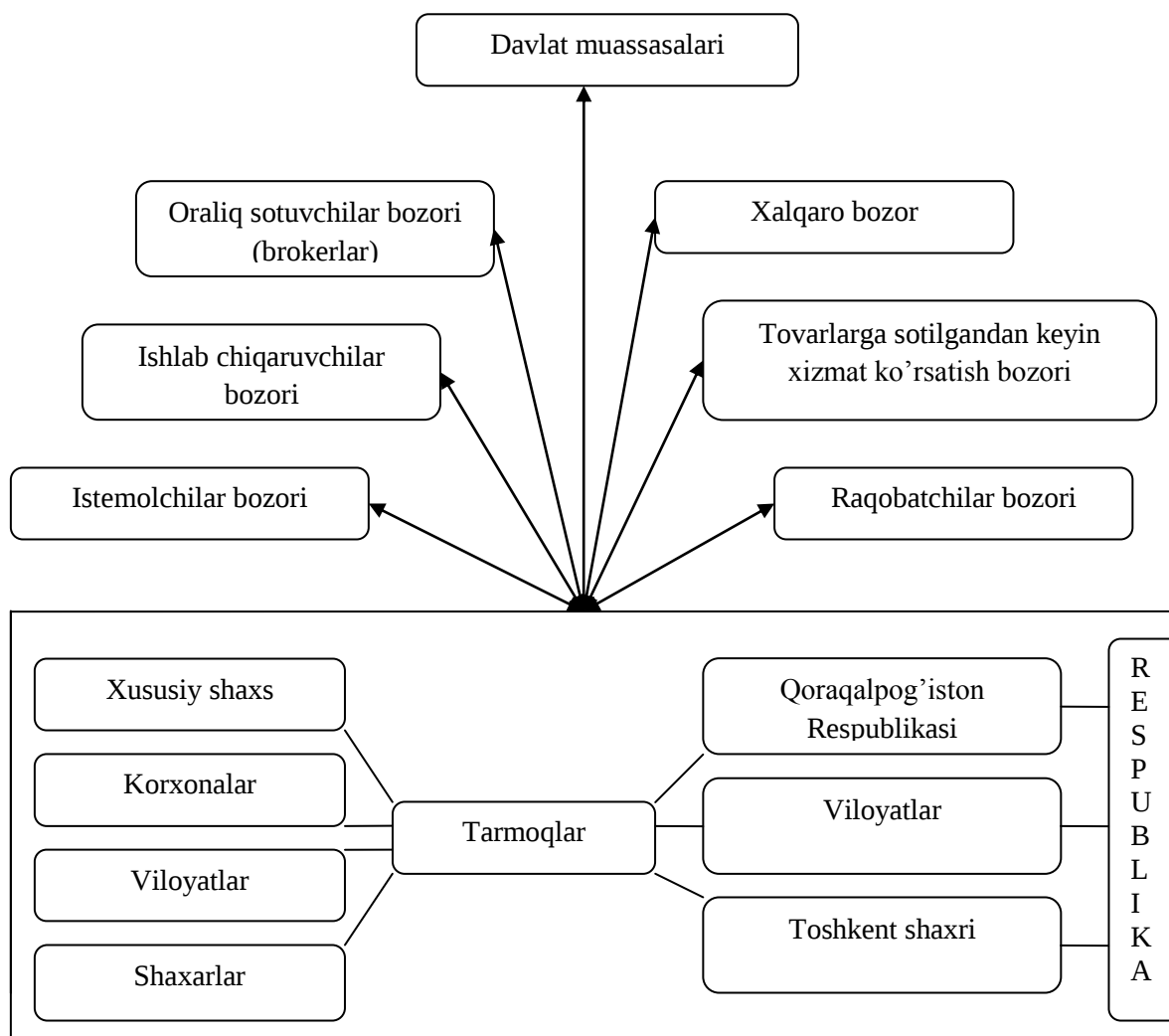
-firmaning faoliyati bo'yicha yo'nalishlarda iqtisodiy - moliyaviy ko'rsatkichlar bo'yicha unumdorligini oshirish.

“Axborot resurslari” atamasi amaliyotda keng qo'llanilishiga qaramasdan, xozirgacha uning umumiy ta'rifi yo'q.²¹ Bu esa, axborot resurslarini yaratish bo'yicha samarali siyosatni ishlab chiqish va ularni fan, texnika xamda sanoatda keng tadbiiq etish borasida ma'lum bir darajada to'sqinlikni keltirib chiqaradi. Ushbu tushuncha axborotning ijtimoiy jamiyat faoliyatidagi rolini qaytadan ko'rib chiqish jarayonida paydo bo'lgani yo'q. Axborot u yoki bu tashuvchilarda qayd etilishidan boshlab axborot resurslari sifatida shakllanadi. Ilmiy-texnika taraqqiyoti axborot resurslarining avtomatlashtirilgan usulda qayta ishlanishiga bo'lgan talabni orttirishga zamin yaratib bermoqda.

Xozirgi kunga kelib axborot resurslarini yig'ish, qayta ishlash, uzatish va iste'molchilarning shaxsiy talablaridan kelib chiqqan xolda ushbu resurslarni tayyorlash bilan shug'ullanadigan turli xildagi axborot-kommunikatsiyalar biznesi vujudga kelgan bo'lib, ular ushbu bozor negizidir. 1990-yilning asosiy xususiyatlaridan biri - axborot-kommunikatsiyalar biznesida turli va yangi ishtirokchilarining paydo bo'lishidir. Ularning qatorida ma'lumotlar bazasini ishlab chiquvchilar, turli interaktiv xizmatlar, axborot vositachilarini sanab o'tish mumkin. Axborot - kommunikatsiyalar industriyasining shakllanishi, iqtisodning axborotlashgan iqtisodga aylanishi avvalo, axborotlarni yig'ish hamda qayta ishlash vositalari va kommunikatsiya aloqalarning takomillashuvi, axborot texnikasi va texnologiyalarining taraqqiy etib borishi, sanoatning mos sohalari rivojlanishi bilan izohlanadi. Mutaxassislar o'z ish vaqtining 50% ni shunga sarflaydi, izlab topgan axborotining faqatgina 10-20% ni o'zlashtirishadi xolos.

Axborot - kommunikatsiyalar biznesi ishtirokchilari o'rtasida bozor munosabatlarining shakllanishi, raqobatchilikning o'ziga xos usullari ishlab chiqilishi hamda potensial istemolchilarning vujudga kelishi - bular barchasi xalqaro va milliy interaktiv xizmatlarning shakllanib borayotganligidan darak beradi.

²¹ Информационные системы в экономике: Учебник. Балдин К.В., Уткин В.Б. Дашков и К. 2015. - С 101.

8-rasm. Axborot - kommunikatsiyalar bozori ishtirokchilari tashkiliy funksional aloqalari.²²

Yuqoridagi rasmda ushbu bozor ishtirokchilarining o'zaro tashkiliy-funksional aloqalarining chizmasi berilgan. Undan ko'rinib turibdiki, axborot - kommunikatsiyalar bozorining segmentlari, obyekt va subyektlari hamda ishtirokchilari bir butun tizimni tashkil qilmoqda. Interaktiv xizmatlar iste'molchi va vositachilarga axborot maxsulotlari va xizmatlarini chakana savdo asosida taqdim etadi. Broker firmalari esa bozor savdosi bilan shug'ullanib, yakuniy istemolchiga xizmat ko'rsatadi. Oxirgi yillarda interaktiv xizmatlar va ma'lumotlar bazasini ishlab chiquvchilarning faoliyati yakuniy istemolchilarga qaratilgan.

²² Бритков В., Дубовский С. Информационные технологии в национальном и мировом развитии // Общественные науки и современность. 2011. - №1. - С 166 .

Ikkinchi bob bo'yicha xulosa

Mamlakatimizda olib borilayotgan moliya - bank tizimidagi islohatlar natijasida bugun yurtimizda faoliyat ko'rsatayotgan bank muassasalari katta-kichik sanoat korxonalari, kichik biznes va xususiy tadbirkorlik sub'ektlari, dehqon hamda fermer xo'jaliklarining eng ishonchli hamkoriga aylandi. Negaki, yalpi ichki mahsulot hajmi, aholi real ish haqi va daromadlarining o'sishida, yurtimizda ishlab chiqarilayotgan mahsulotlarning jahon bozorida o'z xaridoriga ega bo'lishida, ijtimoiy ob'ektlar hamda turar-joy binolari barpo etishdek keng ko'lamli bunyodkorlik ishlarida qo'lga kiritilayotgan ulkan yutuqlarda aynan bank muassasalarining moliyaviy ko'magi muhim ahamiyat kasb etmoqda.

“Agrobank” OATB ning Pastarg'om filiali O'zbekiston respublikasining “Banklar vabank faoliyati to'g'risida” gi Qonuni, o'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2009 yil 30 martdagi “Agrobank” aksiyadorlik tijorat bankini tashkil etish chora-tadbirlari to'g'risida”gi 89-sonli Qarorlari hamda bank Ustavi asosida ishlab chiqilgan. Filial o'z faoliyatini bank bergan vakolatlar doirasida, bankka berilgan letsenziyalar asosida amalga oshiradi. Filial bankning tarkibiy tuzilmasi hisoblanadi.

Ayni paytda barqaror va ishonchli faoliyat yuritib kelayotgan “Agrobank” aksiyadorlik tijorat banki ham iqtisodiyotdagi tarkibiy o'zgarishlarni yanada chuqurlashtirish, uning yetakchi tarmoqlarini jadal modernizasiya qilish hamda texnik va texnologik jihatdan yangilash, qulay ishbilarmonlik muhitini yaratish hamda aholining ish bilan bandligini ta'minlashga qaratilgan tadbirlarda faol ishtirok etib kelayapti. Banklarning rivojlanish strategiyalarida asosiy yo'nalish sifatida yangi bank mahsulotlari va xizmatlarini ishlab chiqish hamda axborot - kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanishga asosiy e'tiborlarini qaratadilar.

Xozirgi kunga kelib axborot resurslarini yig'ish, qayta ishlash, uzatish va iste'molchilarning shaxsiy talablaridan kelib chiqqan xolda ushbu resurslarni tayyorlash bilan shug'ullanadigan turli xildagi axborot-kommunikatsiyalar biznesi vujudga kelgan bo'lib, ular ushbu bozor negizidir.

III BOB. TIJORAT BANKLARI FAOLIYATINI SAMARALI BOSHQARISHDA INFORMATSION-KOMMUNIKATSION TEXNOLOGIYALARNI RIVOJLANTIRISH ISTIQBOLLARI

3.1. Bank xizmatlari bozorida kommunikatsion texnologiyalar strategiyasini rivojlantirishning asosiy yo'nalishlari

Mamlakatimizda informatsion - kommunikatsion texnologiyalari sohasini jadal sur'atlar bilan rivojlantirish, mamlakat iqtisodiyoti va uning boshqa tarmoqlariga ijobiy ta'sirini yanada jadallashtirish, xalq va uning turmush tarzini yanada oshirish, bir so'z bilan aytganda, mamlakat iqtisodiyotini rivojlantirish usutuvor istiqboli sifatida O'zbekiston Respublikasi hukumati o'zining sohaga oid qarorlarini bosqichma - bosqich amaliyotga tatbiq etayotganini e'tirof etish zarur.

Bugungi kunda axborotlashtirish sohasida yaratilgan qonunchilik bazasi jamiyatimizning barcha jabhalari qatori bank tizimiga ham kompyuter va axborot texnologiyalarini keng joriy etish imkonini berdi. Bank tizimiga zamonaviy axborot texnologiyalarining joriy etilishi mijozlarga bank xizmatining yangi turlarini ko'rsatish, xizmatlar samaradorligi va mijozlarning bank tashkilotlariga bo'lgan ishonchini yanada oshirishga xizmat qilmoqda.

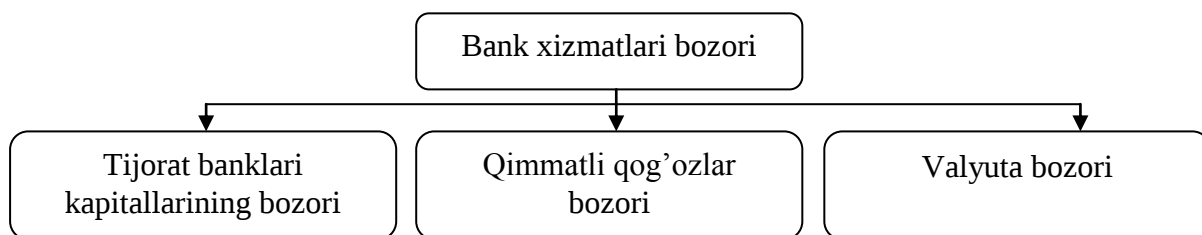
Mamlakatimizda fuqarolarga pul jo'natmalarining elektron to'lovlar tizimidan foydalangan holda qisqa vaqt ichida amalga oshirish imkoni yaratilgan. Shuningdek, mobil aloqa vositalari va internet tarmog'i orqali interaktiv xizmatlar ko'rsatish yo'lga qo'yilgan. Shu bilan birga, korxonalarda statistik ma'lumotlarni qayta ishlash, elektron hujjat aylanishi, xususan, elektron raqamli imzo texnologiyalari qo'llanib kelinmoqda.

Tijorat banklari tomonidan axborot texnologiyalarini bosqichma bosqich rivojlantirish borasida kompleks chora - tadbirlar olib borilmoqda. Bankning zamonaviy va takomillashgan dasturiga o'tishi, filiallarida texnik komp'yuter jixozlarini yangilanishiga olib keldi va natijada mijozlarga sifatli xizmat ko'rsatish bilan birga bankning iqtisodiy o'sish ko'rsatkichlariga ham o'z tasirini ko'rsatdi.

Bankda mijozlarning takliflari asosida takomillashgan texnologiyalarni tatbiq etish va yangilash ishlari yo'lga qo'yilgan. Hozirgi kunda banklarning filiallari,

bo'limlari yuqori tezlikdagi aloqa kanallari bilan taminlangan bo'lib, bu o'z navbatida aniq real vaqt ichida tezkor va nazorat o'rnatish imkoniyatini yaratdi.

Bank o'z ish faoliyati davomida yangi axborot texnologiyalarini tatbiq etishga katta ahamiyat berib, zamonaviy dasturlarni va texnik jihatdan yangilash jarayonlariga mablag'larni investitsiya qildi. Bankning rivojlanishi uchun qilingan investitsiyalar miqdori yildan-yilga oshib, bu o'z o'rnida bankning xizmat turlarini kengayishiga, bankning moliyaviy barqarorligiga hamda mijozlarga sifatli va tezkor xizmat ko'rsatish imkonini berdi. Bank xizmatlari bozori tarkibiy tuzilmasi haqida xorijlik va mahalliy iqtisodchi olimlarning fikrlarini o'rganib chiqish va ularni taqqoslagan holda biz bank xizmatlari bozori tarkibiy qismlarini quyidagilardan iborat deb hisoblaymiz.

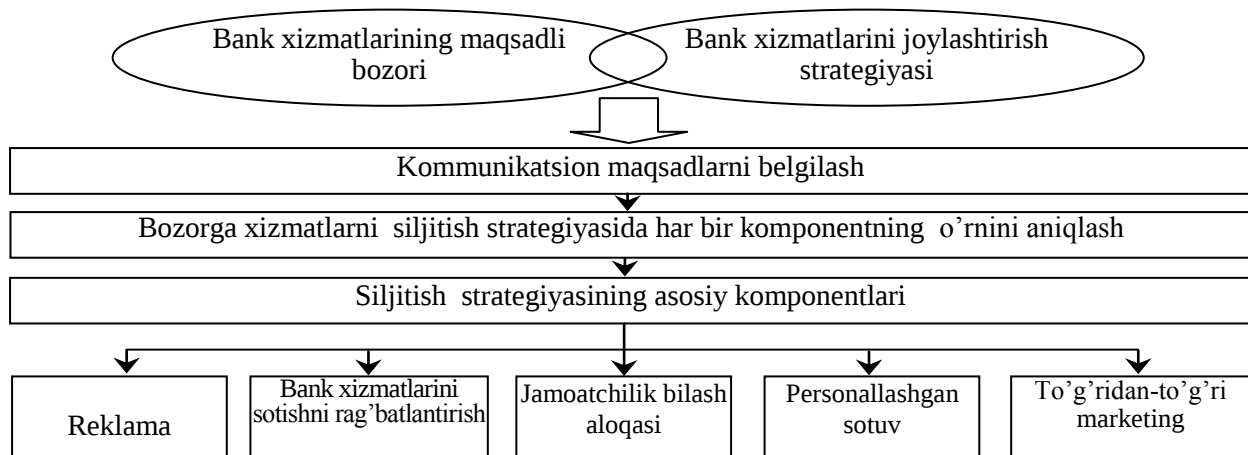
9-rasm. Bank xizmatlari bozorining tarkibiy tuzilishi²³

O'z mohiyatiga asosan tijorat banklarining kapitallari bozori ssuda kapitalining muntazam aylanish jarayonini ta'minlovchi maxsus moliya munosabatlarining yig'indisidan iborat. Bank xizmatlari narhini shakllantirishda marketingni quyidagi maqsadlarini keltirish mumkin:

- bankning hayotiyligini ta'minlash;
- joriy foydani maksimallashtirish;
- bank xizmatlari bozorida etakchilikni egallash (raqobatchilar orasida etakchi bo'lish, yuqori sifatdagi xizmatni ko'rsatish).

Ushbu maqsadlarga erishish uchun talaba tomonidan bitiruv malakaviy ishida bank xizmatlari bozorida kommunikatsion strategiya ishlab chiqildi va u quyidagi rasmda aks ettirilgan.

²³ Nazariy ma'lumotlar asosida talaba tomonidan shakllantirildi.

10-rasm. Bank xizmatlari bozorida kommunikatsion strategiyani ishlab chiqish bosqichlari.²⁴

Yuqoridagi rasmda keltirilgan kommunikatsion strategiyani ishlab chiqish tijorat banklari tomonidan olib boriladigan operatsiyalarga asoslanadi.

Bank tomonidan axborot texnologiyalarini bosqichma bosqich rivojlantirish borasida kompleks chora - tadbirlar olib borilmoqda. Bankning zamonaviy va takomillashgan dasturiga o'tishi, filiallarida texnik komp'yuter jixozlarini yangilanishiga olib keldi va natijada mijozlarga sifatli xizmat ko'rsatish bilan birga korxonaning iqtisodiy o'sish ko'rsatkichlariga ham o'z tasirini ko'rsatdi.

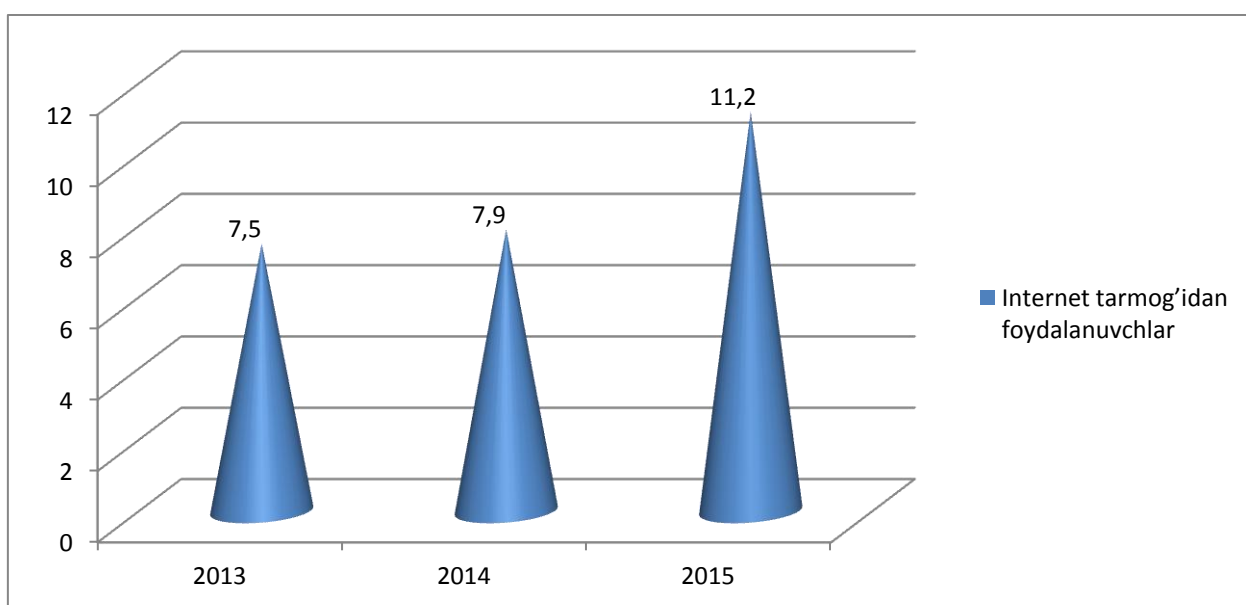
Bankda mijozlarning takliflari asosida takomillashgan texnologiyalarni tatbiq etish va yangilash ishlari yo'lga qo'yilgan. Hozirgi kunda bankning filiallari, bo'limlari yuqori tezlikdagi aloqa kanallari bilan taminlangan bo'lib, bu o'z navbatida aniq real vaqt ichida tezkor va nazorat o'rnatish imkoniyatini yaratdi.

Banklar o'z ish faoliyati davomida yangi axborot texnologiyalarini tatbiq etishga katta ahamiyat berib, zamonaviy dasturlarni va texnik jihatdan yangilash jarayonlariga mablag'larni investitsiya qildi. Banklarning rivojlanishi uchun qilingan investitsiyalar miqdori yildan-yilga oshib, bu o'z o'rnida korxonaning xizmat turlarini kengayishiga, bankning moliyaviy barqarorligiga hamda mijozlarga sifatli va tezkor xizmat ko'rsatish imkonini berdi.

²⁴ Nazariy ma'lumotlar asosida talaba tomonidan shakllantirildi.

Axborot - kommunikatsiyalar bozorining interaktiv xizmatlar tomonidan yo'lga qo'yilishi ijtimoiy va iqtisodiy rivojlanishning strategik hamda operativ masalalarini hal qilishda axborot ta'minoti uchun yuqori sifatli va samarali shart-sharoitlar yaratib berishga qaratilgandir. Axborot maxsulotlarini tarqatish va foydalanishning o'ziga xos xususiyatlari va qonuniyatlarini o'rganishda tizimli yondoshish axborot-kommunikatsiyalar biznesi haqida chuqur bilimga ega bo'lishni talab etadi va ularni tizimlashtirishda katta imkoniyat yaratadi.

Birgina Internet tarmog'ining o'zidan har xil turdagi ma'lumotlarni topish, axborot almashish, foydalanuvchilarning o'zaro muloqotini tashkil etish, bilim olish, ko'ngilochar dasturlarda ishtirok etish kabi maqsadlarda foydalanish bilan birga, elektron biznes faoliyatini yo'lga qo'yish va marketing tadqiqotlarini o'tkazish kabi bir qancha vazifalarni amalga oshirish mumkin. Internet tarmog'i imkoniyatlaridan biznes va tadbirkorlik faoliyatini tashkil etish jarayonida bankning veb-sahifasi uning virtual olamdagi salohiyatini belgilovchi asosiy tashkil etuvchi hisoblanadi.

4-diagramma. O'zbekiston Respublikasida Internet tarmog'idan foydalanuvchlar soni dinamikasi.²⁵

²⁵ O'zbekiston Respublikasi axborot texnologiyalar va kommunikatsiyalar rivojlanishi Vazirligi ma'lumotlari asosida tuzilgan.

Aynan uning yordamida banklar o'z mijozlari bilan bevosita tezkor muloqot o'rnatish, xizmatlar haqida batafsil ma'lumot berish, foydalanuvchilarning xizmat, bank imiji haqidagi fikrlarini o'rganish, oldi-sotdi va to'lovlar-ni elektron tarzda, on-layn rejimida tashkil etish imkoniyatiga ega bo'ladi. Ushbu imkoniyatlardan foydalanishda hozirda mavjud texnologiyalardan qaysi biri javob berishi mumkin va mobil-banking modellarining qaysi biri afzaldir? Fikrimizcha, bu mijozlarga maksimal qulaylikni ta'minlovchi WAP-banking modelidir.(4-jadval)

Ushbu platformada mobil-banking tizimlarini rivojlantirish istiqbolliligini WAP-bankingning quyidagi ustuvor tomonlari isbotlaydi:

1.Oddiyligi - mijoz tizimni uzoqdan faqatgina WAP-sayt manzilini mobil telefon brauzerida ko'rsatib ishga tushira boshlashi mumkin.

2.Sozlash elementarligi - telefonni elementar sozlash talab etiladi. Umuman olganda, hozirgi uyali aloqa operatorlari rivojlanishi bilan qo'shimcha xizmatlarni amalga oshirishda sozlash qiyinchilik tug'dirmaydi.

4-jadval

Zamonaviy mobil - banking xizmati talablari.²⁶

Mezonlar	Mazmuni
Masofadan xizmat ko'rsatish	Mijoz tizimini uzoq masofadan turib ishga tushirish mumkin
Sozlash qulayligi	Mijoz mobil telefonini qanday bo'lsa ham sozlash kerak emas
Axborot olish tezkorligi	Mijoz maslahatni bankda va uyali aloqa operatori orqali bir xil darajadagi tezkorlik va asoslilik bilan olishi mumkin
Interfeys qulayligi	Tizim kerakli darajadagi aniqlikni ta'minlashi zarur-mijoz murakkab lotin va arab raqamlari uyg'unligini to'lov uchun ealab qolishi kerak eams. Ideal holatda-interfeysda logotiplar, tushunarli ikonkalar va shu kabilarbo'lishi kerak.
Bank operatsiyalari xilma-xilligi	Funktsionallik barcha talab etiladigan bank operatsiyalarini qamrab olishi kerak
Tayyor namunalar mavjudligi	Funktsionallikdan foydalanish juda oddiy bo'lishi kerak? Tayyor ro'yxatning mavjudligi, oldindan kiritib bo'lingan ma'lum dairadagi matn va hakazo – mijoz mobil telefon klaviaturasidan minimal miqdorda belgilar kiritishi lozim.
Vositachilik haqi	Tizim yordamida amalga oshiriladigan operatsiyalarga hech qadarday qo'shimcha vositachilik haqi olinishi kerak emas yoki vositachilik haqi rasmziy bo'lishi kerak.
Universalligi	Tizim turli mobil terminallarida muvafaqiyali va bir xilda ishlaydi.

²⁶ O'zbekiston respublikasi Markaziy banki ma'lumotlar asosida talaba tomonidan shakllantirildi.

3. Interfeys aniqligi - WAP-saytni ixtiyoriy miqdorda turli darajada aniqlikdagi logotiplar va ikonkalar bilan bezash mumkin.

4. Funktsionalligi - funktsional qamrab olish faqat bankka bog'liq.

5. Arzonligi - GPRS-trafikga xarajatlar WAP profili orqali ishlashda minimaldir, undan tashqari mijozning o'zi tanlash huquqiga ega: agar amalda umuman tekinga ishlashni xohlasa – GPRS-internet profilini sozlashi mumkin.

6. Universalligi - vap-saytlar turli mobil telefonlarida bir xilda aks etadi.

Ko'plab mamlakatlar tajribasi xozirgi dinamik rivojlanayotgan dunyoda axborot-kommunikatsiya texnologiyalari iqtisodiy rivojlanishning lokomotivi ekanligini, mamlakatga investitsiyalar jalb etilishiga, yangi ish o'rinlari tashkil etilishiga, ilg'or texnologiyalar ishlab chiqarishga va boshqaruvga tatbiq etilishiga, axborot ayirboshlashda chiqimlar qisqartirilishiga, bozor qatnashchilari o'rtasida bitishuvlar sodir etilishiga ko'maklashishini ko'rsatadi.

Davlat boshqaruvida axborot - kommunikatsiya texnologiyalarini tizimlarini tashkil etish va rivojlantirishning biz yuqorida ko'rib chiqqan konseptual yondoshuvlari va jaxonning turli mamlakatlarida tajribasi bir qancha birinchi navbatdagi vazifalarni ajratib ko'rsatish imkonini beradi. Shularni nazarda tutgan xolatda quyidagi vazifalarni amalga oshirish muhim xisoblanadi:

- davlat korporativ tarmog'ini tashkil etish, uning Internet resurslari bilan tashqi aloqalarini taminlash, unga barcha hukumat muassasalari va davlat hokimiyati mahalliy organlarining idoraviy va idoralararo tarmoq resurslarini integratsiyalash;

- xujjatlarning elektron aylanishining yagona tizimini joriy etish;

- ommaviy elektron xizmatlarning boshlang'ich ro'yxatini belgilash, tegishli portallar tashkil etish, ular bilan bog'liq bo'lgan interaktiv axborot ayirboshlashni shakillntirish;

- O'zbekiston butun hududida biznes subyektlari va aholi uchun Internet resurslariga kirishni kafolatli taminlaydigan axborot - kommunikatsiya infratuzilmasini bosqichma - bosqich shakillntirish;

-aholini davlat boshqaruvida axborot-kommunikatsiya texnologiyalari tizimlarining ommaviy elektron xizmatlariga kirish vositalaridan foydalanishning zarur ko'nikmalariga o'qitish.

Malumki, har bir mamlakatda axborot jamiyatini tashkil etishning jahon tajribasi o'z xususiyatlariga ega va tayyor etalon bo'ladigan tavsiyalarni bermaydi. Har bir aniq xolatda davlat boshqaruvida axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini tatbiq etish mamlakatning o'zining siyosiy-iqtisodiy yo'nalishlariga, davlat tuzilishining xususiyatlariga, davlatning biznes subyektlariga va axoli bilan ijtimoiy-iqtisodiy munosabatlari rivojlanishi darajasiga hamda rivojlanishning mazkur bosqichida hal etilayotgan vazifalar doirasiga bog'liq.

3.2. Iqtisodiyotni modernizasiyalash sharoitida axborot - kommunikatsiya xizmatlari milliy bozorining rivojlanishi yo'llari

O'zbekiston Respublikasi hududida AKTni rivojlantirish va uni jamiyatning iqtisodiyot, ta'lim, madaniyat, tibbiyot, engil va og'ir sanoat kabi sohalariga keng targ'ib etish bugungi kunning ustuvor vazifalaridan sanaladi. Zero, hozir butun dunyoda AKTning tobora rivojlanib va ommalashib borayotganini kuzatish mumkin. Ko'pgina mamlakatlarning tabiiy boyliklari qatoriga oldin unchalik ma'lum bo'lmagan axborot resurslari kelib qo'shildi.

Olimlar ta'kidlaganidek, axborotlashgan jamiyatga o'tishning o'ziga xosligi ijtimoiy-siyosiy tuzumni o'zgartirish emas, balki axborot - kommunikatsiya texnologiyalari mavjud bo'lgan hamda taraqqiy etayotgan jamiyat muxitining faoliyati bilan bog'liq bo'lgan ijtimoiy munosabatlarni qayta qurishdan iboratdir. O'zbekiston Respublikasida olib borilayotgan iqtisodiy islohatlar iqtisodiyotining barcha tarmoqlarini yangi sifat darajasida yuksaltirishni va muxim strategik yo'nalishlarda ildam qadam qo'yib borishni ko'zda tutmoqda.

Axborot - kommunikatsiyalar bozorini shakllantirishning obyektiv zaruriyatidan kelib chiqqan xolda Aloqa va axborotlashtirish tizimidagi kompaniyalar, jamiyatlar va korxonalar tomonidan axborot-kommunikasiya texnologiyalarini rivojlantirishga oid Hukumat qarorlari bilan belgilangan dasturlar va tadbirlarning bajarilishini ta'minlash bo'yicha tegishli ishlar olib borildi va quyidagi ko'rsatkichlarga erishildi.

2014 yilda soha korxonalari tomonidan 3,7 trln.so'mlik xizmatlar ko'rsatildi, o'sish sur'ati 22,4%, jumladan aholiga 2,4 trln. so'mlik aloqa xizmatlari ko'rsatildi, o'sish sur'ati 21%. Eksport hajmi 187,9 mln. AQSh dollarni tashkil etdi, reja 103,8% bajarildi Debitor qarzdorlik vazirlik tizimidagi korxonalarda 93,9 mlrd. so'mni tashkil etmoqda va 2014 yil boshiga nisbatan 163,0 mlrd. so'mga kamaygan, shu jumladan aloqa xizmatlari uchun qarz 14,6 mlrd. so'mni tashkil etdi va 2014 yil boshiga nisbatan 1,0 mlrd.so'mga kamaydi. Kreditor qarzdorlik 136,9 mlrd.so'mni tashkil etdi va 2014 yil boshiga nisbatan 128,5 mlrd.so'mga kamaydi. 2014 yilgi Investisiya dasturiga vazirlik bo'yicha kiritilgan loyihalarga asosan korxonalarning o'z mablag'lari hamda to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investisiyalar hisobiga jami 242,5 mln. AQSh doll. o'zlashtirilib, reja (113,9 mln. AQSh doll.) 213 foizga bajarildi.

“O'zbekiston Respublikasi hududlarida CDMA-450 mobil tarmog'ini EVDO texnologiyasi yordamida rivojlantirish” va “FTTx texnologiyasi asosida keng polosali optik tarmoqlarni rivojlantirish” loyihalari O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2013 yil 18 noyabrdagi PQ-2069-son Qarori o'tgan yillarda Investisiya dasturi ikki baravardan ko'proq ortig'i bilan bajarildi. Telekommunikasiya texnologiyalari, tarmoqlari va aloqa infratuzilmasini 2013-2020 yillarda rivojlantirish dasturiga asosan 2014 yilda bir qator loyihalar amalga oshirildi. Xususan:

1.Kommutasiya markazlari, jumladan, Qo'qon va Buxoro shaxarlaridagi xalqaro kommutasiya markazlari sig'imi 1 386 E1 portga (5 barobar) kengaytirildi va xalqaro kommutasiya markazlari umumiy sig'imi 3 262 E1 portga etkazildi. Xalqaro kommutasiya markazini IMS yangi avlod tarmog'i texnologiyalari asosida

modernizatsiya qilish loyihasi doirasida umumiy qiymati 9,3 mln. AQSh dollariga teng qurilmalar keltirildi va xalqaro kommunikatsiya markazlarida uskunalarni montaj qilish ishlari olib borilmoqda.

2. Magistral, zona ichi va mahalliy tarmoqlarni zaxiralash va kengaytirish, shuningdek abonent tarmoqlarini FTTx arxitekturasida modernizatsiya qilish maqsadida umumiy uzunligi 2,1 ming km optik aloqa liniyalari qurildi.

3. Keng polosali ma'lumotlar uzatish tarmog'ini kengaytirish maqsadida, bir vaqtning o'zida 128 ming keng polosali ulanishlarni amalga oshirish imkoniga ega qurilma o'rnatildi.

4. 2013-2014 yillarda Axborot-ma'lumot xizmatlari markazini (Call-center) yaratish loyihasi bo'yicha qurilmalarni keltirish va o'rnatish uchun umumiy qiymati 1,45 mln. AQSh dollariga teng shartnoma imzolandi va hozirgi kunda xududlarda qurilmalarni o'rnatish uchun joylar tayyorlanmoqda.

5. Ko'p foydalaniladigan ma'lumotlarni saqlash maqsadida quvvati 4 Gbit/s ma'lumotni saqlash va qayta ishlash imkoniga ega Keshlash markazi o'rnatildi va ishga tushirildi. Keshlash samaradorligi 35% - 42% tashkil etadi va hozirgi kunda umumiy internet kanalni 500 Mbit/s gacha tejash imkonini bermoqda.

Tizimning o'tkazuvchanlik qobiliyatini 16 Gbit/s gacha ko'tarish imkoniyati mavjud. Xalqaro axborot tarmoqlaridan foydalanish umumiy tezligi 10,3 Gbit/s tashkil etdi va nisbatan 132 foizga o'sdi. Bugungi kunga kelib, XPKMga ulangan operator va provayderlarga Internet-xizmatlari uchun belgilangan tarif 1 Mbit/s uchun 312,58 AQSh dollarni tashkil etdi. Keng polosali texnologiyalar asosida, jumladan FTTx arxitekturasida hamda xDSL texnologiyasini rivojlantirish asosida foydalanuvchilar sonini oshirish bo'yicha amalga oshirilayotgan ishlar natijasida, umumiy o'rnatilgan portlar soni 575 mingtani, foydalanilgan portlar soni esa 289 mingtani tashkil etgan. Keng polosali portlar sig'imi va ular asosida xizmat ko'rsatilayotgan abonentlar sonini viloyatlar kesimida ko'radigan bo'lsak, ba'zi viloyatlarda o'rnatilgan portlar soni o'tgan yil boshiga nisbatan katta hajmda ortishiga qaramasdan, foydalanuvchilar sonining o'sish sur'ati juda past.

Yil davomida Andijon viloyatida foydalanuvchilar soni 2162 taga, Sirdaryo viloyatida foydalanuvchilar soni 1912 taga, Jizzax viloyatida foydalanuvchilar soni 1644 taga, Surxondaryo viloyatida foydalanuvchilar soni 1176 taga, Qashqadaryo viloyatida esa foydalanuvchilar soni atigi 1093 taga ko'paygan.

5-jadval

Viloyatlardagi har ming uy xo'jaligiga to'g'ri keladigan keng polosali foydalanuvchilar soni to'g'risida ma'lumot.²⁷

№	Viloyatlar	Uy xo'jaliklar soni, ming xo'jalik	Keng polosali foydalanuvchilar soni, abonent	Har ming uy xo'jaligiga keng polosali foydalanuvchilar soni, abonent
1	Qoraqalpog'iston Respublikasi	354,1	11 606	33
2	Andijon viloyati	499,2	11 473	23
3	Buxoro viloyati	342,1	13 560	40
4	Jizzax viloyati	216,1	5 548	26
5	Qashqadaryo viloyati	545,3	7 052	13
6	Navoiy viloyati	184,5	14 003	76
7	Namangan viloyati	469,8	11 057	24
8	Samarqand viloyati	644,0	14 020	22
9	Sirdaryo viloyati	132,3	7 202	54
10	Surxondaryo viloyati	397,2	5 024	13
11	Toshkent viloyati	522,3	20 218	39
12	Toshkent shahri	615,1	139 376	227
13	Farg'ona viloyati	649,0	15 169	23
14	Xorazm viloyati	259,7	13 689	53
	Jami:	5830,7	288 997	50

Shuningdek viloyatlarda har mingta uy xo'jaligiga to'g'ri keladigan keng polosali foydalanuvchilar sonini ko'radigan bo'lsak Navoiyda 76 ta, Sirdaryoda 54 ta va Xorazmda 53 ta to'g'ri keladi, lekin Qashqadaryo va Surxondaryoda har mingta uy xo'jaligining atigi 13 tasida, Farg'ona va Andijonda 23 tasida, Namanganda 24 tasida va Jizzaxda 26 tasida mavjud bo'lishi juda achinarli hol. Viloyatlarda o'rnatilgan portlardan samarali foydalanishga intilish ko'rinmayapti.

²⁷O'zbekiston Respublikasi axborot texnologiyalar va kommunikatsiyalar rivojlanishi Vazirligi ma'lumotlari asosida tuzilgan.

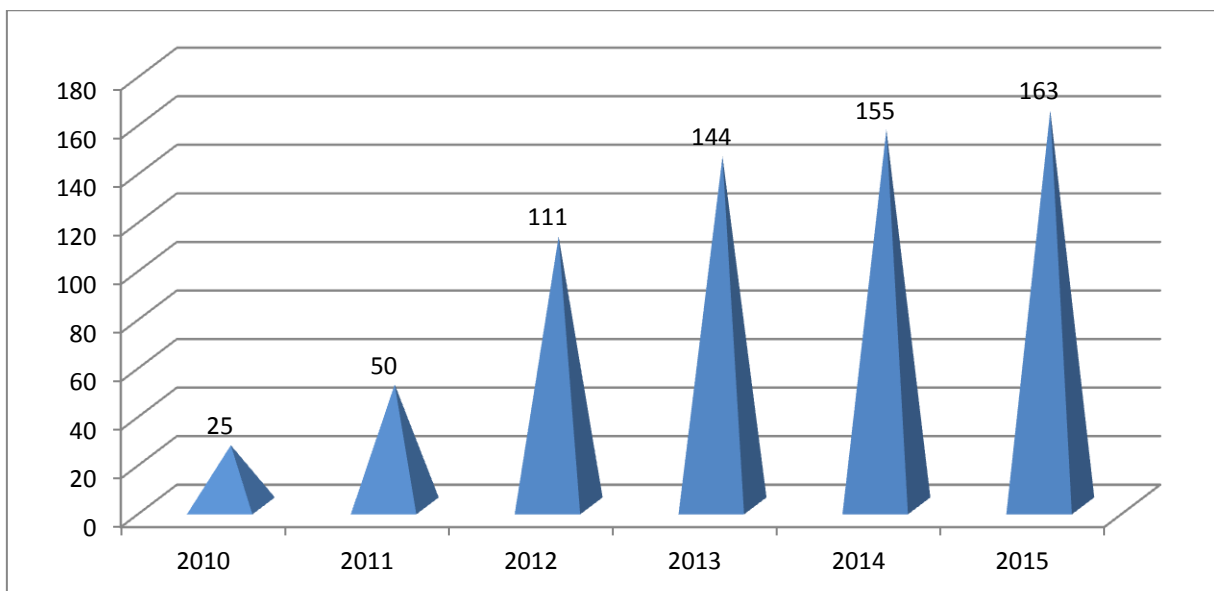
Tizimni takomillashtirishga e'tibor qaratishimiz lozim bo'lgan masalalar ham belgilab berilgan. Hususan:

“Elektron hukumat” ning asosiy elementlaridan biri, aholi va tadbirkorlarga interaktiv davlat xizmatlarini ko'rsatish borasida qilinadigan ishlar amalga oshirildi. “Elektron hukumat” tizimi doirasida axborot tizimlarini bosqichma-bosqich rivojlantirish natijasida Davlat organlari va tadbirkorlik subyektlari o'rtasida o'zaro munosabatlarning bevosita elektron shakllari joriy etilgani tufayli 2015-yilda 42 ming 800 ta tadbirkorlik subyekti Internet tarmogi orqali Yagona interaktiv davlat xizmatlari portalida ro'yxatga olingan. Ular 260 turdagi interaktiv xizmatlardan foydalanish imkoniyatiga ega. 2013-2014-yillarda tadbirkorlar va fuqarolarga 102 mingdan ortiq xizmat ko'rsatilgan bo'lsa, 2015-yilda bu ko'rsatkich 420 mingdan oshdi. Bugungi kunda soliq va statistika hisobotlari 100 foiz elektron shaklda Internet tarmog'i orqali taqdim etilmoqda.

2016 yilning 1-yanvaridan boshlab mamlakatimizning barcha hududlarida tadbirkorlik subyektlariga “yagona darcha” tamoyili asosida Davlat xizmatlari ko'rsatish yagona markazlari faoliyat boshladi. Shuningdek, tadbirkorlik subyektlarining muhandislik - kommunikatsiya tarmoqlariga ulanishi bo'yicha mutlaqo yangi mexanizm joriy etildi.

Janubiy Koreyaning etakchi universitetlaridan biri bo'lgan INXA universitetining Toshkentdagi bo'linmasi faoliyatini yo'lga qo'yildi.

Joriy yil 19 ta savdo ofislari foydalanishga topshirildi. Hozirgi kunda respublika bo'yicha 163 ta shinam va qulay savdo ofislar aholiga turli telekommunikatsiya xizmatlarini taqdim etmoqda. Mazkur savdo ofislarida 2015 yilda 36 ta yangi ishchi o'rinlari tashkil etildi. 2014 yil yakuni bo'yicha xDSL va FTTx texnologiyalari bo'yicha Internet xizmati foydalanuvchilari soni 183.875 tani tashkil etdi. 2012 yil yakuni bo'yicha abonentlar soni 111.811 tani tashkil etgan bo'lib, hisobot davrida mijozlar soni 72 064 taga ortgan. O'sish sur'ati 165%. Joriy yilda FTTx texnologiyalari bo'yicha Internet xizmati foydalanuvchilari sonini oshirish maqsadida 7000 km dan ziyod OTAK xarid qilinadi.

5-diagramma. Savdo ofislari sonining o'sish dinamikasi.²⁸

2014 yil yakuni bo'yicha CDMA-450 standartidagi mobil aloqa xizmati foydalanuvchilari umumiy soni 334.811 ta bo'lib, ushbu ko'rsatgich 2013 yil yakuni bo'yicha 193.229 tani tashkil etgan. Hisobot davrida mijozlar soni 141.582 taga ortib, o'sish sur'ati 173% ni tashkil etdi.

Abonentlar sonini yanada oshirish maqsadida qo'shimcha 32.800 ta stasionar telefon apparatlari keltirilgan bo'lib, yana 60.000 ga yaqin mobil telefon apparatlari hamda 10000 ta tashqi antennalarni xarid qilinishi rejalashtirilgan.

2015 yilda CDMA-450 standartidagi mobil aloqa xizmatidan 27,61 mlrd. so'm. daromad olindi, 2014 yilda hisoblangan daromad 35,76 mlrd. so'mni, rejaning bajarilishi 130% ni tashkil etdi. O'tgan yilda o'rtacha oylik daromad 1,36 mlrd. so'm bo'lib, joriy yilda ushbu ko'rsatgich 2,98 mlrd. so'mga oshdi va o'sish sur'ati 219% ni tashkil etdi. 2013 yilda har bir mijozdan olinadigan o'rtacha oylik daromad 11.007 so'm bo'lib, 2013 yilda ushbu ko'rsatgich 9950 so'mni tashkil etgan.

Axborot-kommunikatsiyalar texnologiyalari bozori - bu texnik vositalar, kommunikatsiyalar va dasturiy maxsulotlarni taklif etuvchi subyektlar o'rtasida vujudga keladigan maxsulot va pul aylanishi munosabatlarining iqtisodiy tizimidir.

²⁸ O'zbekiston Respublikasi axborot texnologiyalar va kommunikatsiyalar rivojlanishi Vazirligi ma'lumotlari asosida tuzilgan.

Ushbu munosabatlar bozorda taklif etiladigan maxsulotlar soni, sifati, nomenklaturasi, narxi va talab darajalarini o'zaro solishtirish natijasida vujudga keladi. Albatta, u iste'molchining to'lov qobiliyatiga ham bog'liq. Talab darajasiga demografik, xududiy va ijtimoiy omillar ham ta'sir ko'rsatadi. Mamlakatimizda bozor iqtisodiyotiga o'tish kishilarning birja, marketing, moliyaviy, iqtisodiy va boshqa turdagi axborot maxsulotlariga bo'lgan munosabatlarini tubdan o'zgartirib yubordi. O'zbekiston Respublikasida olib borilayotgan iqtisodiy islohatlar iqtisodiyotining barcha tarmoqlarini yangi sifat darajasida yuksaltirishni va muxim strategik yo'nalishlarda ildam qadam qo'yib borishni ko'zda tutilmoqda.

3.3. Mamlakatimiz axborot - kommunikatsiya texnologiyalari sohasida amalga oshirilayotgan keng ko'lamli islohatlar

Inson faoliyatining barcha jabhalari axborotni qabul qilish va o'zlashtirish jarayonlari bilan chambarchas bog'liqdir. Rivojlanishning zamonaviy bosqichida informatsion - kommunikatsion texnologiyalari jamiyatning mo'tadil taraqqiy etishiga bevosita ta'sir etuvchi ilmiy - texnikaviy taraqqiyotning usutuvor yo'nalishlaridan hisoblanadi. Shuni ta'kidlash joizki, respublikamizda bu borada muayyan ishlar tezkor sur'atlarda amalga oshirilmoqda.

Telekommunikasiya tarmoqlarini rivojlantirish hamda keng polosali telekommunikasiya xizmatlarini joriy etish orqali axborot-kommunikasiya texnologiyalari infratuzilmasini yanada rivojlantirish maqsadida:

1. "FTTx texnologiyasi asosida keng polasali optik tarmoqlarni rivojlantirish" va "O'zbektelekom" AK magistral tarmog'ini O'zbekiston Respublikasi tuman markazlarigacha zahiralash va kengaytirish", "CDMA-450 mobil tarmog'ini EVDO texnologiyasini qo'llagan holda O'zbekiston Respublikasi hududlarida, shu jumladan qishloq joylarida rivojlantirish" loyihalarini Xitoy banklari kredit mablag'lari xiobiga amalga oshirish bo'yicha tegishli hujjatlarni rasmiylashtirish va loyihalarni amalga oshirilishini ta'minlash.

2. "Jizzax" MIZda "O'zbektelekom" AK va "Huawei Technologies Co., Ltd.", "ZTE Corporation", "Jiangsu Zhongtian Technology Co., Ltd." va "AsiaTelco

Technologies Co.” kompaniyalari bilan qo’shma korxona tuzish bo’yicha tegishli hujjatlarni rasmiylashtirish, zarur binolarni qurish va ishlab chiqarishni yo’lga qo’yish ishlarini jadallashtirish.

3.GSM (3G va 4G LTE) texnologiyasi asosida 930 ta mobil aloqa baza stansiyalarini o’rnatish.

4.110 ming port optik tarmoq qurilmalarini o’rnatish va 1 500 km optik tolali aloqa liniyalarini qurish.

5.Magistral telekommunikasiya tarmog’ini modernizasiya qilish va 600 km OTAL qurish ishlarini yakunlash orqali, tranzit yo’nalishda kanallarni 100 Gbit/s, viloyat markazlariga qadar 40 Gbit/s va tuman markazlariga qadar 10 Gbit/sga etkazish.

6.Toshkent shahridagi Axborot-ma’lumot xizmatlari markazini (Call-center) modernizasiya qilish, shuningdek har bir viloyatda bittadan, jami 13 ta, Call-center tashkil qilish ishlarini yakunlash.

7.Umumiy sig’imi 5 000 Tbayt teng Ma’lumotlarni saqlash va qayta ishlash markazini (Data-sentr) yaratish ishlarini yakuniga etkazish.

8. Namangan (Namangan RRS), Farg’ona (Farg’ona RTS) va Surxondaryo (Uchqizil RTS) viloyatlarida raqamli televidenie teleuzatkichlarini montaj qilish va ishga tushirish hamda aholini raqamli TV dasturlari bilan qamrov darajasini 50% etkazish zarur.

Respublikada “Elektron hukumat” tizimini tashkil etish bo’yicha topshiriqlarni bajarish maqsadida quyidagilar bajariladi:

1. O’zbekiston Respublikasining “Elektron xukumat to’g’risida”gi qonuni loyihasini o’rnatilgan tartibda kiritish.

2. Davlat organlarida axborot tizimlarini joriy qilishda mahalliy ishlab chiqarishga bo’lgan talablarni kengaytirish yo’li bilan dasturiy ta’minot bozori rivojlantirish.

3. Interaktiv xizmatlar va axborot tizimlari joriy etilishini ta’minlandi.

4.Tegishli vazirliklar bilan hamkorlikda ta’lim muassasalarini Ziyonet ta’lim tarmog’i ulashni yakuniga etkazish va ushbu tarmoqda interaktiv o’qitish

shakllarini qo'llaydigan ingliz va boshqa horijiy tillarni o'qitish bo'yicha, zamonaviy, interaktiv, doimiy yangilanadigan, foydalanuvchilarining axborot va intellektual talablariga javob beradigan axborot resurslari yaratish.

5.Soha korhonalarida ichki jarayonlar, boshqaruv, ishlab chiqarish va xizmat ko'rsatish jarayonlarini avtomatlashtirish bo'yicha aniq loyihalarni amalga oshirish orqali soha korxonalarining harajatlarini optimallashtirish, aholi va tadbirkorlik sub'ektlariga ko'rsatilayotgan xizmatlarni sifatini oshirishga erishish.

6.Internet tarmog'ida milliy axborot resurslarini rivojlantirish, kontent resurslarini yaratuvchilarga hamda provayderlarga qulay sharoitlarni yaratishni ko'zda tutuvchi 2014-2020 yillar uchun rivojlanish strategiyasini ishlab chiqish.

7.Janubiy Koreyaning "Elektron xukumat" tizimini ishlab chiqish bo'yicha etakchi kompaniyasi (SK C&C) bilan dasturiy ta'minot ishlab chiquvchi va axborot tizimlarini joriy qiluvchi qo'shma korxona tashkil qilish.

Axborot-kommunikasiya texnologiyalari sohasida kadrlarni tayyorlash tizimini yanada takomillashtirish bo'yicha:

1.Davlat organlari, tashkilot va korxonalar rahbarlari va mutaxassislarining kompyuter savodxonligini oshirish va axborot-kommunikasiya texnologiyalarining keng qo'llanilishini ta'minlashga yo'naltirilgan tabaqalashtirilgan o'quv kurslarini tashkil etish;

2.Janubiy Koreyaning etakchi universitetlaridan biri bo'lgan Inxa universitetining Toshkentdagi bo'linmasi faoliyatini yo'lga qo'yish.

3.Aholining elektron hukumat tizimini joriy etishda ishtirokini ta'minlash hamda kompyuter savodxonligini oshirish ishlarini yanada jadallashtirish maqsadida respublika hududlari bo'yicha ixtisoslashtirilgan bepul xizmat ko'rsatuvchi o'quv markazlarini, shu jumladan chekka hududlardagi aholi uchun ko'chma o'quv komplekslarini tashkil etish.Sohaga biriktirilgan kasb-hunar kollejlari bitiruvchilarini ish bilan ta'minlash bo'yicha korxona va tashkilotlar tomonidan amaliy choralar ko'rish lozimdir.

Uchinchi bob bo'yicha xulosa

O'zbekiston Respublikasida olib borilayotgan iqtisodiy islohatlar iqtisodiyotining barcha tarmoqlarini yangi sifat darajasida yuksaltirishni va muxim strategik yo'nalishlarda ildam qadam qo'yib borishni ko'zda tutmoqda. Axborot - kommunikatsiyalar bozorini shakllantirishning obyektiv zaruriyatidan kelib chiqqan xolda Aloqa va axborotlashtirish tizimidagi kompaniyalar, jamiyatlar va korxonalar tomonidan axborot-kommunikasiya texnologiyalarini rivojlantirishga oid Hukumat qarorlari bilan belgilangan dasturlar va tadbirlarning bajarilishini ta'minlash bo'yicha tegishli ishlar olib borildi va quyidagi ko'rsatkichlarga erishildi. Mamlakatimizda informatsion - kommunikatsion texnologiyalari sohasini jadal sur'atlar bilan rivojlantirish, mamlakat iqtisodiyoti va uning boshqa tarmoqlariga ijobiy ta'sirini yanada jadallashtirish, xalq va uning turmush tarzini yanada oshirish, bir so'z bilan aytganda, mamlakat iqtisodiyotini rivojlantirish usutuvor istiqboli sifatida O'zbekiston Respublikasi hukumati o'zining sohaga oid qarorlarini bosqichma - bosqich amaliyotga tatbiq etayotganini e'tirof etish zarur.

Bank o'z ish faoliyati davomida yangi axborot texnologiyalarini tatbiq etishga katta ahamiyat berib, zamonaviy dasturlarni va texnik jihatdan yangilash jarayonlariga mablag'larni investitsiya qildi. Bankning rivojlanishi uchun qilingan investitsiyalar miqdori yildan-yilga oshib, bu o'z o'rnida bankning xizmat turlarini kengayishiga, bankning moliyaviy barqarorligiga hamda mijozlarga sifatli va tezkor xizmat ko'rsatish imkonini berdi. Bank xizmatlari bozori tarkibiy tuzilmasi haqida xorijlik va mahalliy iqtisodchi olimlarning fikrlarini o'rganib chiqish va ularni taqqoslagan holda biz bank xizmatlari bozori tarkibiy qismlarini quyidagilardan iborat deb hisoblaymiz.

Inson faoliyatining barcha jabhalari axborotni qabul qilish va o'zlashtirish jarayonlari bilan chambarchas bog'liqdir. Rivojlanishning zamonaviy bosqichida informatsion - kommunikatsion texnologiyalari jamiyatning mo'tadil taraqqiy etishiga bevosita ta'sir etuvchi ilmiy - texnikaviy taraqqiyotning usutuvor yo'nalishlaridan hisoblanadi. Shuni ta'kidlash joizki, respublikamizda bu borada muayyan ishlar tezkor sur'atlarda amalga oshirilmoqda.

XULOSA

Hozirgi davrda ishlab chiqarish samaradorligini sezilarli darajada oshirish, yangi xizmatlarni rivojlantirish va mahalliy sharoitlardan optimal foydalanishda ulkan potentsialga ega bo'lgan zamonaviy axborot - kommunikatsiya texnologiyalari davlat tuzilishini, xususan ijtimoiy, siyosiy, madaniy va iqtisodiy sohalarni takomillashtirishga ham ijobiy ta'sir ko'rsatmoqda. Demak, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari sohasini rivojlantirishning milliy strategiyasi bozor iqtisodiyotini yanada rivojlantirishda, O'zbekistonda demokratik tuzumni mustahkamlashda birinchi darajali vazifa bo'lib xizmat qiladi.

Rivojlangan mamlakatlar tajribasi shuni ko'rsatmoqdaki, banklar faoliyatini tashkil etish va rivojlantirishni rag'batlantirish xizmatlarni takomillashtirishning istiqbolli yo'nalishi hisoblanadi. Bankning moliyaviy hisobotini tuzishda axborotni yig'ish, saqlash va qayta ishlash amalga oshiriladi. Buni texnik jihatdan amalga oshirish uchun ishni tashkil etishning tegishli shakllari, texnik vositalar, ma'lumotlarni o'zgartirish usullari va tegishli malakaga ega bo'lgan xodimlar talab etiladi. Ko'zlangan tadbirlar yangi texnologiyalar va texnika ishlab chiquvchilarining axborot bazasini yanada mustahkamlash, ularga raqobatbardosh xizmatlar ko'rsatish uchun sharoitlar yaratish bank faoliyatining samaradorligini oshirish imkonini beradi.

Jahon axborot-kommunikatsiyalar bozori tahlili shuni ko'rsatmoqdaki, globalizatsiya sharoitida AKT iqtisodiy o'sishning asosiy bir omillaridan bo'lib qoladi. AKT rivojlanishi bilan aholi bandligini oshirish, AKTning jismoniy infrastrukturasini, dasturiy tizimlar va vositalarni, axborot xizmatlarini ishlab chiqarishga oid yangi sohalarda daromad olish imkoniyatlari kengayadi. Investitsiya qo'yilmalarining tez qaytib kelishi bilan xarakterlanadigan rivojlangan axborot-kommunikatsiya texnologiyalari ishlab chiqarish va boshqaruvda ilg'or texnologiyalarning tez va oson joriy qilinishiga yordam beradi, korxona xodimlarining o'zaro faoliyatida ish unumdorligini pasaytiradigan vaqt va

masofadagi cheklanishlarni olib tashlaydi, pirovard natijada mamlakat fuqarolari farovonligini, umuman aholining turmush darajasini oshirishga imkon yaratadi.

Mamlakatimizda olib borilayotgan moliya - bank tizimidagi islohatlar natijasida bugun yurtimizda faoliyat ko'rsatayotgan bank muassasalari katta-kichik sanoat korxonalari, kichik biznes va xususiy tadbirkorlik sub'ektlari, dehqon hamda fermer xo'jaliklarining eng ishonchli hamkoriga aylandi. Negaki, yalpi ichki mahsulot hajmi, aholi real ish haqi va daromadlarining o'sishida, yurtimizda ishlab chiqarilayotgan mahsulotlarning jahon bozorida o'z xaridoriga ega bo'lishida, ijtimoiy ob'ektlar hamda turar-joy binolari barpo etishdek keng ko'lamli bunyodkorlik ishlarida qo'lga kiritilayotgan ulkan yutuqlarda aynan bank muassasalarining moliyaviy ko'magi muhim ahamiyat kasb etmoqda.

“Agrobank” OATB ning Pastarg'om filiali O'zbekiston respublikasining “Banklar vabank faoliyati to'g'risida” gi Qonuni, o'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2009 yil 30 martdagi “Agrobank” aksiyadorlik tijorat bankini tashkil etish chora-tadbirlari to'g'risida”gi 89-sonli Qarorlari hamda bank Ustavi asosida ishlab chiqilgan. Filial o'z faoliyatini bank bergan vakolatlar doirasida, bankka berilgan letsenziyalar asosida amalga oshiradi. Filial bankning tarkibiy tuzilmasi hisoblanadi.

Ayni paytda barqaror va ishonchli faoliyat yuritib kelayotgan “Agrobank” aksiyadorlik tijorat banki ham iqtisodiyotdagi tarkibiy o'zgarishlarni yanada chuqurlashtirish, uning yetakchi tarmoqlarini jadal modernizasiya qilish hamda texnik va texnologik jihatdan yangilash, qulay ishbilarmonlik muhitini yaratish hamda aholining ish bilan bandligini ta'minlashga qaratilgan tadbirlarda faol ishtirok etib kelayapti. Banklarning rivojlanish strategiyalarida asosiy yo'nalish sifatida yangi bank mahsulotlari va xizmatlarini ishlab chiqish hamda axborot - kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanishga asosiy e'tiborlarini qaratadilar.

Xozirgi kunga kelib axborot resurslarini yig'ish, qayta ishlash, uzatish va iste'molchilarning shaxsiy talablaridan kelib chiqqan xolda ushbu resurslarni tayyorlash bilan shug'ullanadigan turli xildagi axborot-kommunikatsiyalar biznesi vujudga kelgan bo'lib, ular ushbu bozor negizidir.

O'zbekiston Respublikasida olib borilayotgan iqtisodiy islohatlar iqtisodiyotining barcha tarmoqlarini yangi sifat darajasida yuksaltirishni va muxim strategik yo'nalishlarda ildam qadam qo'yib borishni ko'zda tutmoqda. Axborot - kommunikatsiyalar bozorini shakllantirishning obyektiv zaruriyatidan kelib chiqqan xolda Aloqa va axborotlashtirish tizimidagi kompaniyalar, jamiyatlar va korxonalar tomonidan axborot-kommunikasiya texnologiyalarini rivojlantirishga oid Hukumat qarorlari bilan belgilangan dasturlar va tadbirlarning bajarilishini ta'minlash bo'yicha tegishli ishlar olib borildi va quyidagi ko'rsatkichlarga erishildi. Mamlakatimizda informatsion - kommunikatsion texnologiyalari sohasini jadal sur'atlar bilan rivojlantirish, mamlakat iqtisodiyoti va uning boshqa tarmoqlariga ijobiy ta'sirini yanada jadallashtirish, xalq va uning turmush tarzini yanada oshirish, bir so'z bilan aytganda, mamlakat iqtisodiyotini rivojlantirish usutuvor istiqboli sifatida O'zbekiston Respublikasi hukumati o'zining sohaga oid qarorlarini bosqichma - bosqich amaliyotga tatbiq etayotganini e'tirof etish zarur.

Bank o'z ish faoliyati davomida yangi axborot texnologiyalarini tatbiq etishga katta ahamiyat berib, zamonaviy dasturlarni va texnik jihatdan yangilash jarayonlariga mablag'larni investitsiya qildi. Bankning rivojlanishi uchun qilingan investitsiyalar miqdori yildan-yilga oshib, bu o'z o'rnida bankning xizmat turlarini kengayishiga, bankning moliyaviy barqarorligiga hamda mijozlarga sifatli va tezkor xizmat ko'rsatish imkonini berdi. Bank xizmatlari bozori tarkibiy tuzilmasi haqida xorijlik va mahalliy iqtisodchi olimlarning fikrlarini o'rganib chiqish va ularni taqqoslagan holda biz bank xizmatlari bozori tarkibiy qismlarini quyidagilardan iborat deb hisoblaymiz.

Inson faoliyatining barcha jabhalari axborotni qabul qilish va o'zlashtirish jarayonlari bilan chambarchas bog'liqdir. Rivojlanishning zamonaviy bosqichida informatsion - kommunikatsion texnologiyalari jamiyatning mo'tadil taraqqiy etishiga bevosita ta'sir etuvchi ilmiy - texnikaviy taraqqiyotning usutuvor yo'nalishlaridan hisoblanadi. Shuni ta'kidlash joizki, respublikamizda bu borada muayyan ishlar tezkor sur'atlarda amalga oshirilmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

I. O'zbekiston Respublikasi qonunlari. O'zbekiston Respublikasi Prezident farmonlari va qarorlari, Vazirlar Mahkamasining qarorlari, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti I.A.Karimovning asarlari.

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitusiyasi. - T.: O'zbekiston, 2014.
2. O'zbekiston Respublikasining "Axborotlashtirish to'g'risida"gi Qonuni, 11.12.2003.
3. O'zbekiston Respublikasining "Elektron tijorat to'g'risida" gi Qonuni, 29.04.2004.
3. Elektron xukumat.
4. O'zbekiston Respublikasining "O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki to'g'risida"gi Qonuni. - T.: O'zbekiston, 1995.
5. O'zbekiston Respublikasining "Banklar va bank faoliyati to'g'risida"gi qonuni. - T.: O'zbekiston, 1996.
6. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini yanada rivojlantirishga oid qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida" gi Qarori, PQ-117, 08.07.2005.
7. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining "Kompyuterlashtirishni yanada rivojlantirish va axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini joriy etish chora-tadbirlari to'g'risida" gi Qarori, N 200, 06.06.2002.
8. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining "Axborot-kommunikatsiya texnologiyalari sohasidagi faoliyatni yanada takomillashtirish to'g'risida" gi Qarori, N 336, 27.09.2002.
9. Programma razvitiya Natsionalnoy informatsionno-kommunikatsionnoy sistemi Respubliki Uzbekistan na period 2013-2020 godi. 2013 . 27 iyunya.
10. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2005 yil 15 apreldagi "Bank tizimini yanada isloh qilish va erkinlashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi qarori. // Xalq so'zi, 2005 yil 16 aprel.
11. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Islom Karimovning mamlakatimizni 2015-yilda ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish yakunlari va 2016-yilga mo'ljallangan

iqtisodiy dasturning eng muhim ustuvor yo'nalishlariga bag'ishlangan Vazirlar Mahkamasining kengaytirilgan majlisidagi ma'ruzasi. 16.01.2016.

12.O'zbekiston Respublikasi prezidenti Islom Karimovning mamlakatimizni 2013 yilda ijtimoiy- iqtisodiy rivojlanishi yakunlari va 2014 - yilga mo'ljallangan iqtisodiy dasturning eng muhim ustuvor yo'nalishlariga bag'ishlangan vazirlar maxkamasining majlisidagi ma'ruzasi. 18 yanvar. 2014 yil.

13.Karimov I.A. Bosh maqsadimiz - keng ko'lamli islohotlar va modernizatsiya yo'lini qat'iyat bilan davom ettirish: O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Islom Karimovning 2012 yilda mamlakatimizni ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish yakunlari hamda 2013 yilga mo'ljallangan iqtisodiy dasturning eng muhim ustuvor yo'nalishlariga bag'ishlangan O'zR Vazirlar Mahkamasining majlisidagi ma'ruzasi // Xalq so'zi - 2013 yil 21 yanvar, №13(5657)-son

14.Karimov I.A. 2012-yil Vatanimiz taraqqiyotini yangi bosqichga ko'taradigan yil bo'ladi: 2011 yilda mamalakatimizni ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish yakunlari va 2012 yilga mo'ljallangan eng muhim ustuvor yo'nalishlarga bag'ishlangan O'zR Vazirlar Mahkamasining majlisidagi ma'ruzasi. //Xalq so'zi – 2012 yil 20 yanvar, №14 (5414)-soni.

II.Asosiy va qo'shimcha adabiyotlar

1.Дафт Р. Менеджмент. 8 - е изд./ Пер. с англ. Под ред. С.К. Мордовина.- СПб.: Питер, 2016.- 800 .

2.Литвак Б.Г. Создание информационного общества. Юнити. - М.: 2009.

3.Довгий С.А. и др. Современные телекоммуникации. Технологии и экономика. - М.: Эко-трендз, 2010.

4.Майкл Е. Портер Конкурентное преимущество: Как достичь высокого результата и обеспечить его устойчивость. Пер. с англ. – М.: Альпина Бизнес Букс, 2011.

5.Коноплева И.А., Хохлова О.А., Денисов А.В., Информационная технология: учеб пособие. под ред. И.А.Коноплевой. – М.: ТК Велби, Изд-во Проспект, 2012.

6. Автоматизированные информационные технологии в экономике: Учебник. Под ред. проф. А. Титоренко. - М.: ЮНИТИ, 2013. - С 43.
7. В.Шульцева. Мировой цифровой ринг: тенденции. Метоморфозы, цифры, прогнозы. IT - News №1, IT-Weekly. №4, 2013.
8. Страссман П. Информация в век электроники. Проблемы управления: Пер. с англ. - Москва: Экономика. 2012.
9. Информационные системы в экономике: Учебник. Балдин К.В., Уткин В.Б. Дашков и К. 2015.
10. Питер С. Банковский менеджмент. Перевод с англ.-М: Питер. “Дело ЛТД”, 2010. - 768 с.
11. Маленков Ю.А. Стратегический менеджмент: учеб. - М.: Проспект, 2009. - 224 .
12. Менеджмент: учебное пособие / кол. авторов; под ред. Н.Ю. Чаусова, О.А. Калугина. - М.: КНОРУС, 2012. - 496 .
13. Мескон М.Х. и др. Основы менеджмента, 3-е издание: Пер. с англ.- М.: ООО “И.Д. Вильямс”, 2010.- 672 с.
14. Основы менеджмента. Учебное пособие./Л.В.Плахова, Т.М.Анурина, С.А.Легостаева и др. –М.: Кнорус. 2012.- 496 с.
15. Qosimova D.S. Menejment nazariyasi: darslik. –Т.: Tafakkur bo’stoni, 2011. -335.
16. Тосунян Г.Ф. Банковское дело в России: опыт, проблемы, перспективы. – М.: Наука. 2012.
17. Усоскин В.М. Современный коммерческий банк: управление и операции. -М.: 2012. -285.
18. Nabiev R.A. Menedjment. Uchebnoe posobie.- М.: Finansi i statistika, 2009. - 368.
19. Грабауров В.А. Информационные технологии для менеджеров. -М.: Финансы и статистика. 2012.
20. Современные информационные технологии. / Под ред. Т.К.Кравченко. -М.: Кнорус. 2011.

21.Основы информационных технологий. Куприянов Д.В.,Белоусова С.Н.,-М.: Интуит. 2012.

22.Kendjabaev A.T.Iqtisodiyotda axborot texnologiyalari. - Tashkent: Iqtisod-moliya, 2005.

23.СизовА.В.Институциональные проблемы внедрения информационных технологий // Материалы международной конференции по управлению. -М.: ГУУ, 2011.

24.Кодыров А., А.Ахмедиева. Динамика мировых тенденций развития сектора информационно-коммуникационных технологий в условиях глобализации. Ж. Biznes - Эксперт. 2016 . № 2.

25.“Iqtisod va moliya”. Jurnal. 2014. № 8.

26.O'zbekiston Respublikasi axborot texnologiyalar va kommunikatsiyalar rivojlanishi Vazirligi ma'lumotlari asosida tuzilgan.

27.“Agrobank” OATB Pastarg'om filialining yillik hisobot ma'lumotlari.

III.Internet saytlari

<http://www.gov.uz>- O'zbekiston Respublikasi hukumat portali.

<http://www.prezident.uz>- O'zbekiston Respublikasi Prezidentining matbuot hizmati.

<http://www.ziyonet.uz>- Axborot ta'lim tarmog'i.

<http://www.rurdev.gov>- USDA 890